

**АВТОРЕФЕРАТ НА
ДИСЕРТАЦИЯ НА ТЕМА:**

**„ПРЕВЕНЦИЯ НА НАСИЛИЕТО СРЕД МАЛОЛЕТНИ В
ДЕЙНОСТТА НА СПЕЦИАЛИЗИРАНИЯ ПОЛИЦЕЙСКИ
СЛУЖИТЕЛ ЗА РАБОТА С ДЕЦА”**

Докторант ДЕСИСЛАВА ЦАНКОВА

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВЕТИ КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ”

ФАКУЛТЕТ ПО ПЕДАГОГИКА

ДЕСИСЛАВА АСЕНОВА ЦАНКОВА

ПРЕВЕНЦИЯ НА НАСИЛИЕТО СРЕД МАЛОЛЕТНИ В ДЕЙНОСТТА
НА СПЕЦИАЛИЗИРАНИЯ ПОЛИЦЕЙСКИ СЛУЖИТЕЛ ЗА РАБОТА С
ДЕЦА

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертация за присъждане на образователна и научна степен

„Доктор”

по научна специалност Теория на възпитанието и дидактика

Научен ръководител:
доц. д-р Тони Манасиева

София, 2016 г.

Дисертацията е насочена за защита от Катедра „Теория на възпитанието” на Факултета по педагогика при СУ „Свети Климент Охридски”

Дисертационният труд е структуриран в увод, три глави и заключение, списък с използваната литература и приложения. Общият обем на дисертацията е 280 страници, методическото пособие към нея съдържа 147 стр.

Заседанието на журито за защита на дисертационния труд ще се състои на 01.04.2016 г.

СЪДЪРЖАНИЕ

УВОД.....	стр.6
ГЛАВА I. Превенцията на агресията и насилието като актуален социален и педагогически проблем	
§1. Същност на явленията. Причини и последици	стр.10
§2. Агресивното поведение на децата в училищна среда	стр.11
§3. Превенцията на насилието сред децата – същност, роля, субекти	
3.1 Същност на превенцията.....	стр.12
3.2.Роля на семейството в процеса на превенция.....	стр.13
3.3.Роля на училището в процеса на превенция.....	стр.15
3.4.Роля на приятелската среда в процеса на превенция.....	стр.16
3.5.Роля на общността в процеса на превенция.....	стр.17
ГЛАВА II. Дейност по превенция на насилието.....	стр.19
§1. Дейност на институциите по превенция на насилието сред децата.....	стр.19
1.1. Дейност на държавните и държавно-обществените институции по превенция на насилието	стр.19
1.1.1. Национален план за превенция на насилието над деца 2012-2014 г	стр.19
1.1.2. Програми за превенция на насилието сред деца.....	стр.21
1.2. Дейност на неправителствените организации по превенция на насилието.....	стр.23
1.3. Взаимодействие между институциите при работа с деца жертви и извършители на насилие.....	стр.26.
1.3.1.Координационни механизми – цел, задачи и изпълнение...стр.26	
1.3.2. Екипната работа при кризисни интервенции.....	стр.26
§ 2. Дейност на специализирания полицейски служител за работа с деца	стр.28
2.1. Място на специализирания служител за работа с деца в системата на МВР. Функции и направления на дейност на специализирания служител за работа с деца.....	стр.28
2.2. Дейност по превенция на насилието сред малолетни.....	стр.29
2.3. Работа с деца – жертви на насилие	стр.29
2.4. Работа с деца – извършители на насилие.....	стр.30
ГЛАВА III. Емпирично изследване.....	стр.31
§1. Постановка на изследването.....	стр.31
§ 2. Резултати от изследването.....	стр.31
2.1. Анализ на резултатите от изследването сред полицейски служители.....	стр.31
2.2. Анализ на резултатите от изследването с учители	стр.37

2.3. Анализ на резултатите от изследването сред ученици	стр.42
2.4. Съпоставителен анализ на резултатите от изследванията.....	стр.48
2.5. Изводи и обобщение.....	стр.50
ЗАКЛЮЧЕНИЕ.....	стр.51
Научни и приложни приноси на дисертационния труд.....	стр.54
Публикации по темата на дисертационния труд.....	стр.55

УВОД

Темата за насилието сред децата присъства често в нашия обществен живот и обхваща все по-голям диапазон възрастови групи. За съжаление то все повече нараства, дори и сред малолетните (под 14 години), вкл. в училищата. Това е показател за дефицит на толерантност и хуманност в общуването между младото поколение.

Според някои автори агресивното поведение в начална училищна възраст се отнася към социалните смущения в поведението (двигателна активност, пасивност, лъжа, кражба, бягства, регресия, психични защиты)¹. Характерни прояви на насилие в начален курс са обидите, заплахите, боя, бутането, блъскането. Не са редки и проявите на враждебност и завист.

Изследвайки първоизточника за насилието, специалистите в областта определят няколко причини за него.

Една част от тях определят лошите взаимоотношения и проявите на агресия в семейството като причина за проявите на насилие у детето, тъй като то възприема модела на поведение на родителите си. Друга част от авторите определят насилието, излъчвано в медиите, като причина за насилие сред малолетните. За ролята на медиите и интернет като източник на насилие, обаче, специалистите не са на едно мнение. На следващо място може да се поставят лошите взаимоотношения в училище, които също могат да предизвикат прояви на насилие сред малолетните. Значение за агресивното поведение на децата имат и определени личностни и психологически фактори.

Известно е, че с увеличаване на възрастта намалява броят на децата, които се чувстват жертви, но от друга страна общото равнище на насилие сред децата се увеличава.

Изучаването на насилието дава възможност да бъдат разкрити насилниците и да се намали възможността за прикриване на проявите на насилие. „При анализа на насилието се използват няколко критерия за оценка: поражения върху жертвата; условия, при които е реализирано насилието; характер на отношенията между насилника и жертвата“².

Изследвания на насилието сред деца показват, че най-голям брой прояви на насилие има в училищата. На второ място се нареждат проявите на насилие на улицата. Следват насилническите действия в интернатите – СПИ, ВУИ и домове за деца лишени от родителски грижи. Дискотеките също са места, на които се случват подобни прояви. По-малко на брой са проявите на насилие на частни сбирки (рождени дни и тържества). Семейната среда и общежитието също са места, в които има прояви на

¹ Митева П. Как да формираме социални умения у малките ученици София 2004, стр.14

² Лакаде Д. Агресивност, насилие и самонараняване В: Детето и неговите симптоми, София 2008, стр.39

насилие. Най-малко прояви на насилие се срещат в транспортните средства.

За справянето с тези прояви са разработени множество програми за превенция на насилието сред деца, като голяма част от тях са предназначени за работа в училищна среда.

Специалисти в областта предлагат разнообразни мерки за предотвратяване на насилието сред децата. Важно е да се изградят хуманни отношения между ученици, учители и родители. За разрешаване на конфликтни ситуации и проблеми, възникнали в училище, се организират екипни срещи с различни специалисти. Работата в екип помага да се разрешат проблеми, да се намерят решения и да се открият причините за възникване на конфликтите. Една от дейностите на специализирания полицейски служител за работа с деца е свързана с превенцията на насилието в училище. Специализираният полицейски служител за работа с деца си взаимодейства с всички институции, отговорни за образованието и възпитанието на деца.

Важно място имат подготовката и професионалните умения на специализирания полицейски служител за работа с деца, чиято роля е да съумее да предотврати проблемите възникващи в отношенията на подрастващите. Неговата задача е да работи за превенция на престъпността и противообществените прояви, извършвани от малолетните и непълнолетните. Основната му дейност е да разкрива, изучава и отстранява факторите, обуславящи извършването на престъпления и противообществени прояви, с и от деца. Този служител осъществява превантивна дейност спрямо деца-жертви и свидетели на насилие и спрямо деца в конфликт със закона. Към настоящия момент специализираните полицейски служители за работа с деца са известни като инспектори Детска педагогическа стая. Своята превантивна дейност инспекторите от детска педагогическа стая осъществяват с помощта на родителите. Изследванията показват, че децата на прекалено строгите родители и прекалено либералните родители обикновено имат склонност към агресивност. Родители, които са агресивни към децата си, съответно провокират агресия. Прекалено либералните родители може да се провалят при осигуряването на достатъчно позитивен надзор и подкрепа на децата си, които от своя страна не могат да изградят необходимия самоконтрол³. Не е нужно да си прекалено строг, за да научиш детето на ред и уважение. Много родители проявяват излишна строгост и неумение да разговарят с децата си. Така се стига до пренебрегване интереса на детето.

В училищата се провеждат индивидуални беседи с ученици, родители, изнасят лекции за последиците от престъпленията и с наказанията предвидени за тях. В ОДМВР, на чиято територия има

³ Айдаров Й. Превенцията на престъпността като вид държавна политика В: „Актуални проблеми на превенцията на престъпността“ Пловдив 2006 г., стр.45.

специализирани учебни заведения на МОН – СПИ и ВУИ! се провеждат срещи с училищните ръководства.

С цел превенция на насилието сред малолетните специализираният полицейски служител за работа с деца посещава училищата, организира срещи с родители и провежда индивидуални разговори с децата, изпаднали в риск от насилие и деца склонни към извършване на насилие. Една част от децата специализираните полицейски служители за работа с деца насочват към Местната комисия за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните (МКБППМН), където с тях се провеждат консултации за преодоляване на асоциалното им поведение и се провеждат курсове по овладяване на гнева. Задължителна част от работата на специализираните полицейски служители за работа с деца е работата с родителите на децата, склонни към прояви на насилие, както в училище, така и извън него.

Децата, извършители на прояви на насилие, обикновено стават обект на детски педагогически стаи (ДПС) и на разследващите органи. В детска педагогическа стая с децата, извършители на противообществени прояви и престъпления, работят инспектори с висше педагогическо образование. Те работят както по превенция на насилието сред деца, така и с деца жертви на насилие. Освен с деца жертви и извършители, специализираните служители издирват и установяват деца избягали от домовете, напуснали социално-педагогически интернати, възпитателни училища интернати, подават сигнали към прокуратурата за деца в риск, участват в проверки в заведения след 22.00 часа за установяване на малолетни и непълнолетни лица извън домовете им. Друга съществена дейност на специализираните служители е познаване и водене на отчет на контингент от обслужвания район. Специализираните служители за работа с деца се срещат и с директорите на училищата и работят по преписки, свързани с прояви на насилие в училищна среда.

Изхождайки от ескалиращата агресия в обществото, в това число и сред децата, което води до все по-усложняваща се задача на специализирания полицейски служител, възниква необходимостта от повече задълбочени изследвания и по-детайлна работа по посока на превенцията на насилието сред малолетни и прилагането ѝ на практика.

Важна стъпка в тази насока са програмите на национално и международно равнище за постигане успехи в областта на превенцията на насилието. Това са: Стратегия за превенция на престъпността 2012-2020 година; Национален план за превенция на насилието над деца 2012-2014 г.; Лисабонска стратегия на ЕС; Програми по линия на УНИЦЕФ и ЮНЕСКО.

Всички тези програми отделят важна роля на хората, работещи с деца. От изключително значение е повишаването на техния професионален капацитет, важни са личностните им качества за

индивидуална работа и добра комуникация с всеки подрастващ. В този ред особено място заема специализираният полицейски служител за работа с деца.

ЦЕЛ НА ДИСЕРТАЦИОННОТО ИЗСЛЕДВАНЕ:

Анализ на дейността на специализирания полицейски служител за работа с деца по превенция на насилието сред малолетни

От така поставената цел произтичат следните **ЗАДАЧИ**:

1. Да се проучат и анализират научна литература и изследвания по проблема;
2. Да се анализира дейността по превенция на насилието сред деца от страна на официалните институции и неправителствените организации, както и взаимодействието между тях;
3. Да се проведе проучване сред деца, учители, полицейски служители и експерти относно проявите на насилие сред децата, особено в училищна среда;
4. Да се разработи методика за работа на специализирания полицейски служител за работа с деца за намаляване на насилието в училище.

ОБЕКТ на настоящото изследване са малолетни деца до 14 годишна възраст, извършители и жертви на насилие.

ПРЕДМЕТ на изследването е превантивната дейност на специализирания полицейски служител за работа с деца в риск от насилие, жертви и извършители на насилие.

В хода на изследването се проверява следната **ХИПОТЕЗА**:

Дейността на специализирания полицейски служител за работа с деца по превенция на насилието сред малолетни се отличава със свои специфични направления и проблеми. Тя може да постига оптимално своите цели при сътрудничество със семейството, училището и другите институции за работа с деца. Тяхната взаимна ангажираност благоприятства намаляването на проявите на насилие сред малолетните и създаването на защитена и сигурна среда.

МЕТОДИ НА ИЗСЛЕДВАНЕ:

При проверката на хипотезата и в хода на цялостното изследване се използват следните методи:

1. Анализ на литературата по проблема.
2. Анкетно проучване сред полицейски служители относно проявите на насилие.
3. Анкетно проучване сред ученици от пети до седми клас относно проявите на агресия
4. Анкетно проучване сред учители относно проявите на насилие в училище.
5. Статистически методи за обработка на резултатите.
6. Анализ и интерпретация на данните.

ПЪРВА ГЛАВА

ПРЕВЕНЦИЯТА НА АГРЕСИЯТА И НАСИЛИЕТО КАТО АКТУАЛЕН СОЦИАЛЕН И ПЕДАГОГИЧЕСКИ ПРОБЛЕМ

§1. Същност на явленията. Причини и последици.

Превенцията на насилието сред деца под 14-годишна възраст е предпоставка за ограничаване както на детската, така и на общата престъпност. „Наличието на устойчиви криминогенни и виктимогенни фактори, които действат по отношение на тези възрастови групи, налага да се активизират превантивните въздействия на различни институции, работещи с деца“⁴.

Изследователи като Е.Рангелова, Л. Тодорова, Д. Тодорина, В. Златанова, Н. Белова, Пл.Калчев, Т. Хинова, Б. Станков и др., отбелязват, че последните години насилието сред децата става все по-широко разпространено явление. Момчетата много по-често прибегват до физическа агресия. Момичетата са по-активни, когато става въпрос за вербална агресия. Индиректното насилие се използва равномерно и от момичетата, и от момчетата. Проявите на насилие са продиктувани от редица личностни и психологически характеристики на децата - жестокост, арогантност, отмъстителност, дързост, гняв и други. За насилието между децата, допринасят: подражанието на поведенчески модели; липсата на умения за решаване на конфликти; липса на преценка за последствията от насилието; неумения за общуване и негативно отношение от страна на учители и родители. Условието в микро и макросредата също се отразяват на нагласите и отношенията между учениците. Редица негативни явления в обкръжението провокират или улесняват агресивни прояви. Недоразуменията и неразрешените проблеми между малолетните водят до прояви на вербално и невербално насилие, те се разпространяват във всички сфери на обществения живот и допринасят за прерастването му в агресия. Затова превенцията на насилието се явява важен и актуален социален и педагогически въпрос. За правилното му решаване отговорност носят родители, учители, специализирани полицейски служители, както и цялата общественост.

Съществуват много определения за понятието насилие. Независимо от различията, всички те включват причиняване на вреда. Според В.Тарантей в днешно време за синоними на агресия в съвременната

⁴ Национална стратегия за превенция на престъпността 2012-2020, стр.3

литература се използват термини като агресивни актове, агресивни тенденции, жестокост, престъпност⁵.

За В.Борисова „връзката между агресия и насилие съществува, но не е целесъобразно двете понятия да се отъждествяват. Агресията е по-широко понятие, което включва и насилието“⁶.

Дискусионен е въпросът дали агресивността е вродена или е придобита и дали се влияе от ситуативни фактори. Обособяват се две основни теоретични направления, които тълкуват агресията по следния начин:

-биологично направление, включващо психоаналитичните възгледи за човешката агресия. Според З. Фройд агресията произтича от вроден инстинкт към смъртта, т. н. Танатос, а според К. Лоренц тя произтича от вроден инстинкт за борба, необходим за оцеляването на човешкия род.

- другото направление е свързано с теорията за социалното научаване с главен представител Албърт Бандура. Бандура отстоява мнението, че агресията е научена форма на социално поведение. Виктор Тарантей и Анна Клим-Климашевска отбелязват, че се обръща внимание на проблема с агресивното поведение на детето, като реакция на неговата възраст, а не се обръща внимание на това, че агресивното поведение, жестокостта най-често е пряко следствие на това, че възрастният неадекватно разбира причините на подрастващата агресия, не може да намери подход към трудното дете или не може да му помогне [93, стр.68].

§2. Агресивното поведение на децата в училищна среда

Склонните към агресия деца изявяват вътрешната си необходимост от упражняване на насилие под формата на тормоз. Много автори са изследвали насилието и тормоза в училищна среда. Изключително популярни от чуждестранните са разработките на Дан Олвеус. Той определя три основни характеристики на феномена тормоз⁷:

1. Враждебна, злонамерена агресия
2. Осъществявана многократно
3. От един индивид или група индивиди върху друг индивид от позицията на злоупотреба със сила.

Сред нашите учени в тази област голям принос има Пл.Калчев.

Насилието може да бъде предизвикано от всякакъв вид неприятна или нежелателна ситуация, като болка, досада, обида и т. н. Възможността да овладеем гнева си и до го контролираме е основна предпоставка за намаляване на напрежението и разрешаването на спорни въпроси и

⁵ Тарантей В., А. Клим-Климашевска Съвременни представи за проблема на връзката между типове семейно възпитание с агресивността на подрастващите София 2000, стр.53

⁶ Борисова В. Специфичната връзка между агресия и насилие. В: сп. Обществено възпитание 3/2008, стр.39

⁷ Калчев Пл. Тормоз и виктимизация от връстниците София 2003, стр.24

конфликти без насилие. Трябва да се научим да решаваме даден проблем или овладеем дадено умение, без да причиняваме зло на друг човек или дори без да се стараем да влизаме в съперничество. Това важи както за възрастните, така и за децата.

В свое изследване в осем общини Е. Рангелова установява следните типични форми на агресивно поведение на учениците: незначително мнението на събеседника, използване на обидни думи в общуването, ненормално повишаване на тон в разговора – крещене, използване на заплахи, използване на ругатни в обръщенията, клеветничество, съзнателно нараняване на другия, проява на завист и на злоба, проява на гняв в общуването, изтъкване на материално положение за налагане на собствения Аз, използване на нецензурни жестове, предателство, използването на кавгата и лъжата в общуването, грубост в отношенията⁸.

До такива прояви се стига заради липсваща или неадекватна намеса, заради ненавременен разпознаване на сигналите за разрастващи се агресивни намерения, заради недостатъчно вникване в действителните мотиви за агресивното поведение.

§3. Превенцията на насилието сред децата – същност, роля, субекти

3.1. Същност на превенцията.

Етимологията на понятието отвежда към латинското „prevento” изпреварвам, предупреждавам. Тя се «осъществява чрез прилагане на общи и специални мерки – възпитателни, организационни, санкционни, други. За предотвратяването на престъпленията държавата създава специализирани органи. Но освен тях в тази дейност трябва да участват и други държавни и обществени органи, както и гражданите, които са заинтересовани от предотвратяването на престъпленията, защото много често те стават тяхна жертва»⁹.

Превенцията може да бъде първична – която включва начална дейност преди появата на проблема. Доказано е, че първичната превенция е евтин и ефективен начин в голям мащаб да се разрешат социални проблеми и да се предотвратят престъпления и девиантни и делинквентни прояви.

Вторичната превенция представлява вземане на мерки след настъпилото събитие, инцидент с цел предотвратяване на повтаряемостта на деянието.

Третичната превенция - действията при нея са насочени към преодоляване на последствията от деянието.

По отношение на насилието Руперт Херцог също очертава 3 разновидности на тези известни в научната литература дефиниции: „Превенцията на насилието съдържа мерки за предотвратяване на насилието (първична превенция), намеса в агресивни конфликтни

⁸ Рангелова Е., Методика на възпитателната дейност, С.2009, стр.9 – 10

⁹ Юридически речник Ун. Изд. Св. Кл. Охридски“ София 2007, стр.92

ситуации (вторична превенция – всяка интервенция действа и като превенция) и мерки за последващо оценяване и справяне с акта на насилие (третична превенция)¹⁰.

Друг вид превенция е превенцията на виктимизацията – “многократна, систематично осъществявана агресия спрямо детето”¹¹.

Прилагането и огласяването на мерки за предпазване на жертвите обезкуражава извършителите на криминални деяния и снижава тяхната мотивация. В най-голяма степен това важи за децата, тъй като при тях криминалната мотивация, както и цялата система от мотиви, все още е лабилна.

В последните години местната власт, редица неправителствени организации и държавни институции разработват програми и проекти за ограничаване на насилието сред деца.

Един от най-успешните модели за въздействие е превенцията на насилието и детската престъпност чрез подпомагането на децата в риск от криминализиране. В България дейността за ограничаване на противоправните деяния извършвани от малолетни и непълнолетни е сред приоритетите на МВР и главно на специализираните полицейски служители за работа с деца. Превенцията на детската престъпност има своя специфика, която се определя от „особеностите на детския контингент, типичните за него криминогенни фактори“. Подходите и методите, които се използват спрямо малолетните и непълнолетните, са различни, те се определят и от съотношението превенция – репресия. Н. Белова потвърждава мнението на изследователи на насилието сред деца и детската престъпност, че за децата „са нужни не повече санкции, а повече възможности“¹².

3.2. Роля на семейството в процеса на превенция

Семейството играе важна роля за превенция на престъпността, особено сред децата и младежите. Ранната превенция се осъществява главно в процеса на общуването в семейна среда, но семейството не винаги изпълнява своята възпитателна функция, а в някои случаи може да окаже криминогенен ефект върху своите членове. Липсата на нужното внимание към децата от страна на родителите е предпоставка за попадането им в криминогенен и виктимогенен риск. От друга страна, престъпни модели на поведение могат да се усвояват от подрастващите под влияние на техните родители или близки. Сериозен проблем е принуждаването и склоняването на деца към извършване на кражби, просия, сексуални услуги и др.

¹⁰ Херцог Р. Насилието не е решение – превенция на насилието и управление на конфликтите в училище, София 2009, стр. 18

¹¹ Калчев Пл. Тормоз и виктимизация от връстниците София 2003, стр.472

¹² Белова Н., Детска престъпност и полицейска превенция, София 2009, стр.118

Домашното насилие също се характеризира с криминогенен и виктимогенен ефект. Една от целите на институциите, работещи с деца в риск от насилие, е да предложат качествени услуги за преодоляване на инцидента или кризата в семейството.

Структурите, чиято дейност се отразява върху подобряване на условията в семейната среда, са Министерство на правосъдието, Министерство на образованието, младежта и науката, Министерството на труда и социалната политика, Националната и местните комисии за борба с трафика на хора, Държавната агенция за закрила на детето, Агенция по заетостта, Агенцията за социално подпомагане. Дейностите, свързани с подобряване на условията на семейната среда, се подкрепят и от неправителствени организации, осъществяващи дейност в тази област.

Общуването в семейството дава на детето възможност да се ориентира в света, който го заобикаля. „Ролята на семейството за възпитанието и развитието на всяко дете е безспорна. Съществуват редица характеристики, свидетелстващи за уникалността и неповторимостта на семейството“¹³.

Усвоените в детството правила и начин на поведение влияят на бъдещото развитие на детето. Може да се отбележи, че съществува тясна връзка между преживяното насилие в детска възраст и по-късната проява на агресия. Един от основните рискови фактори, които водят до насилие в училище, е авторитарното възпитание в семейството.

Според статистически данни на ООН «от произвола на родителите ежегодно страдат около 2 милиона деца на възраст до 14 г. Всяко десето от тях умира, а около 2000 се самоубиват»¹⁴. Липсата на комуникация с учителите води до лоши взаимоотношения между родители и учители, и деца и учители. Липсата на взаимодействие между учителите и родителите допълнително затруднява възпитателната функция и на училището, и на семейството.

Важен аспект за превенцията на насилието са не само отношенията родители – деца, но и взаимовръзката родители – учители. Защото, както казва Л. П. Кривошенко, „семейството и училището са двата основни и равноправни субекта на социализацията на личността в периода на израстването“. Тяхната взаимна връзка, взаимно допълване и „приемственост помежду им са единственият правилен път за повишаване на качеството на образованието и възпитанието“¹⁵.

¹³ Рачева Д. Семейството като фактор за патриотично възпитание В: Съвременният поглед на докторанта към науката Благоевград 2011, с.63

¹⁴ Ганева В. Домашното насилие в контекста на социалната работа в сп. Педагогика 1-2 /2009, стр.100

¹⁵Кривошенко Л., Педагогика, Москва 2010, стр.224

3.3. Роля на училището в процеса на превенция

Постъпването на детето в училище обикновено е съпроводено със стрес и напрежение както за него, така и за семейството му. Повечето деца се чувстват несигурни и безпомощни. Но с течение на времето те се научават на доста умения, които им помагат да се справят с изискванията в училище.

Един от проблемите при адаптацията на детето в училище е неумението му да се справя с конфликтни ситуации и да се предпазва от агресията на своите съученици. Тенденциите показват увеличаване на броя на инцидентите, свързани с прояви на насилие в училищна среда. През учебната 2010-2011 година инцидентите са били 1093, през следващата учебна година 2011-2012 г. са 1164, а през учебната 2012-2013 г. броят им е 1174¹⁶.

Училището е основен възпитателен фактор, чиято роля не се изчерпва с обучението на децата. След семейството то играе основна роля във формирането на личността и подготовката за живот в обществото. Постъпвайки в първи клас, детето усвоява нови знания, развива умения. Намира приятели, свиква с правилата и започва да оценява своите умения и да се сравнява с останалите деца, опознава себе си и света. Гъркова¹⁷ анализира самооценяването в училище като резултат от себепознанието. Свързва анализа си с тезата на Р. Бърнс, че „училището не трябва да се възприема като заведение, където се осъществява формалното обучение и усвояването на знания, а като обществен институт, където главно протича емоционалното, социалното и интелектуалното формиране на личността”.

В Република България образованието е задължително до 16-годишна възраст. В последните години обаче много ученици под тази възраст отпадат от училище. Те се «изгубват» между различните институции и служители. Отпадането от училище е постепенен процес. Началото му може да е от бягство от час, породено от любопитство или желание за разнообразие, или в резултат на конфликт, останал неразрешен. Конфликт, за който нито педагогическият съветник, нито семейството знае. Отпадането от училище е социален и педагогически проблем с нарастваща острота, защото все повече деца изпадат от системата на образование. Той е свързан и с демотивацията и деморализацията на младите хора в България. Много от младежите и девойките, които са изпаднали от образователната система, нямат адекватни знания и умения да се справят в живота и се ориентират към асоциален начин на живот – 14-15 годишни момичета се включват в престъпни групи; други раждат деца, за които им е трудно да полагат грижи; или започват да извършват престъпления и търсят лесен начин да си набавят пари и пр.

¹⁶ <http://www.mon.bg>

¹⁷ Гъркова Б., Самооценяването в училище. В: Качеството на образованието – дидактически измерения, София, 2005, стр.172

Училището трябва да играе ролята на превантивно, свързващо звено преди девиацията да се задълбочи и преди да се намесят и други институции и субекти, занимаващи се с девиантно поведение при децата, вкл. Детска педагогическа стая и специализирания полицейски служител за работа с деца. Тъй като те се занимават същевременно и с общопревантивна дейност в училище, в помощ на съвместната им работа в училище е била създадена в рамките на дисертационното изследване и методическо пособие. В него са разработени възпитателни занятия на теми, свързани с намаляване на насилието в училищна среда и са представени техники за усвояване и развитие на социални умения у най-малките ученици

Училището е място не само за образование и възпитание, училището е място, където малките ученици намират приятели. Приятелите, с които ходят заедно на училище, играят и се забавляват. Приятелите са много важна част от живота на децата, настъпва и момент, в който децата предпочитат съветите на приятелите си. Не са редки случаите, обаче когато приятелите подтикват детето към антисоциално поведение.

3.4. Роля на приятелската среда в процеса на превенция

“Изследването на човешкото поведение, включително и престъпното, би било едностранно, ако не включва в себе си изучаването на средата и груповото поведение на личността“¹⁸. Приятелите на децата са важна част от живота им. Идва период на самоутвърждаване на детето, когато то е силно зависимо от приятелската среда. В този период влиянието на приятелите е много по-силно, отколкото на семейството и училището. Тогава се оформя склонността към организиране на различни групи по интереси. Членовете на някои от тях могат да имат девиантно поведение. Групата лесно може да се трансформира в криминална, при условие, че в нея попаднат момчета и момчета с криминални прояви. Криминализирането на групата не става веднага, а с течение на времето. В началото криминалните прояви се извършват само от някои членове или от лидерите и постепенно се въвличат всички от групата, като им се дават специфични задачи според възрастта и уменията им. Противоправните прояви и престъпления с ниска обществена опасност отстъпват мястото на значително по-тежки деяния. Неустойчивата психика и липсата на точна преценка у малолетните лица са причина те да попадат в криминални групи. Липсата на контрол от страна на родителите, нарушената комуникация между родители и деца също е причина децата се ориентират към неформални групи с асоциална насоченост. Най-добрият начин децата да се предпазят от въвличане в подобни групи е ранната превенция. Индивидуалните разговори и

¹⁸ <http://www.mon.bg>, стр.67

препоръки към малолетните деца също допринасят за осъзнаване на вредното влияние на криминогенната приятелска среда.

Друг опит по превенция на влиянието на неформалната група е методът „Връстници обучават връстници“. Основната цел е децата „да развият определени знания, нагласи и умения“¹⁹. Младежите се спират на девет теми за своите обучения, които се провеждат един път месечно: 1. Сексуално рисково поведение; 2. Превенция на зависимости; 3. Кариерно развитие; 4. Превенция на агресията; 5. Безопасна миграция; 6. Здравословен начин на живот; 7. Безопасен интернет; 8. Лидерски умения; 9. Осмисляне на свободното време.

Познат е и друг метод: „Деца обучават деца“, в който напоследък се включват много деца. Пример за това е Обучение на деца-обучители „Знай правата и предай нататък!“ „Децата също имат права“, под това мото, избрано от самите деца, премина четиридневното обучение по детски права, организирано от Център за приобщаващо образование, което се проведе през 2015г. в Лозенската планина и събра двадесет и един ученика от прогимназиален етап на седем училища от Благоевград, Ихтиман, София и Стара Загора. Методът „Деца обучават деца“ е използван и в други училища на територията на страната.

Инициативите се провеждат на местно ниво, децата предават своя опит и наученото на съученици и приятели. Опитът на подрастващите от отношенията в приятелска среда се пренася върху тяхното поведение в квартала, където живеят.

3.5.Роля на общността в процеса на превенция

Общността е социална група, обособена в обществото на основата на териториален, етнически, социално-икономически, културно-религиозен, възрастов, принцип във връзка с който или с които групата се идентифицира като характерна по вида си общност. Поведението на социалната личност намира различни проявления в отделните общности. Съобразяването с особеностите на общностите е важна предпоставка за ефективна превенция, за която също е необходимо да се търси съпричастността на хората и активирането защитни механизми на общността. „Превенцията в общността се постига посредством политиките и дейностите на структурите на местното самоуправление и на местната администрация на всички централни държавни органи“²⁰. В. Златанова твърди, че „основна форма на насилие в общността е нарушаването на обществения ред във всичките му форми“²¹. Тя представя и различни причини за насилието в общността. Според нея причините могат да бъдат

¹⁹ Козарева В. Рискове и опасности в младежка възраст София 2010, стр.5

²⁰ Национална стратегия за превенция на престъпността 2012-2020, стр.30

²¹ Златанова В. Нелегитимното насилие София 2004, стр.130

от етнически, политически и религиозен характер. Авторката предлага два теоретични подхода към тези нарушения:

-„психологически подход, при който нарушенията се свързват с фрустрация, предизвикана от икономически проблеми, социалната криза и несигурност. Тези фактори са по-скоро допринасящи, отколкото причиняващи насилие.

-социологически подход, при който нарушенията са мотивирани от структурните неравенства и насилието, което последните поражда²².

Характерните особености на самата общност, нейните ценности и правила оказват влияние върху формирането на детската личност и могат да допринесат както и за превенция на насилието, така и за неговото появяване. Безспорен принос за намаляване на престъпленията може да бъде и изграденото видеонаблюдение. В някои страни след изграждане на система за видеонаблюдение рязко спада нивото на престъпността. За намаляване проявите на насилие в общността важна роля имат и взаимоотношенията между всички членове в нея. Децата от най-ранна възраст трябва да се научат да уважават и приемат обичаите и религиите на връстниците си от различни националности. Програмите, насочени към придобиване на умения за общуване сред малолетните помагат в тази посока.

²² Златанова В. Нелегитимното насилие София 2004, стр.132

ВТОРА ГЛАВА ДЕЙНОСТ ПО ПРЕВЕНЦИЯ НА НАСИЛИЕТО

§1. Дейност на институциите по превенция на насилието сред децата

1.1. Дейност на държавните и държавно-обществените институции по превенция на насилието

Важна роля играе МКБППМН, чиято задача е да идентифицира рисковите групи и рисковите фактори, да организира малолетни и непълнолетни в групи, да работи за предотвратяване и преодоляване на противообществените прояви, извършвани от деца. Помощните органи на МКБППМН – центрове за социална превенция, консултативни кабинети, приемни, горещи телефони и др. също играят важна роля по осъществяването на превантивната дейност²³.

Според експерти от УНИЦЕФ България като недостатък на сега действащата нормативна рамка за борба с противообществените прояви на малолетни и непълнолетни и системата за закрила на детето може да се посочи липсата на мерки и услуги за последваща грижа и ресоциализация на малолетни и непълнолетни извършители на противообществени прояви и престъпления. Приетата през 2011 година Концепция за държавна политика в областта на правосъдието за детето не разглежда този въпрос²⁴.

За ограничаване на криминогенните фактори е необходимо взаимодействие между държавните институции, и представители на неправителствени организации.

1.1.1. Национален план за превенция на насилието над деца 2012-2014 г.

За преодоляване проявите на насилие сред деца през 2010 г. е разработен **Национален план за превенция на насилието над деца 2012-2014 г.** в рамките на работна група „Превенция на насилието и злоупотребата с деца”, към Националния съвет за закрила на детето. В работната група с широко междуинституционално присъствие, участват представители на ДАЗД, АСП, МВР, МОМН, МП, МТСП, МЗ, ЦКБППМН, МКБППМН, НКБТХ, НСИ, НОИ и неправителствени организации. Този план третира общия проблем за насилието и необходимите мерки за неговото ограничаване, както и общата рамка на превенцията на явлението чрез информиране, съдействие, подпомагане и предоставяне на услуги. Планът има няколко оперативни цели²⁵:

²³ Михайлова Д., Местните комисии за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните в системата за превенция В: „Превенция на девиантното поведение на децата“ София 2003, стр.295

²⁴ Доклад УНИЦЕФ

²⁵ Национален план за превенцията на насилието над деца 2012 – 2014 г., стр. 5

„Повишаване на ефективността на мерките за закрила на децата от прояви на агресия; Разширяване на достъпа и на видовете услуги за работа с деца в подобни случаи, както и за рехабилитация на децата и семействата; Повишаване на професионалния капацитет на специалистите, работещи с деца“. Превенция на явлението насилие над деца, цели повишаване на информираността на обществото по проблемите на насилието над деца чрез организирането и провеждането на конференции, семинари, кръгли маси и медийни кампании по тези въпроси, както и въвличането на децата в извън класни дейности с цел превенция на насилието.

Съгласно компетенциите си МВР изпълнява дейности, заложен в този Национален план за превенция на насилието над деца 2012-2014 , както следва:

Оперативна цел 1: Повишаване на ефективността на мерките за закрила на децата от насилие

По дейност 2.4.: Създаване на Национален механизъм за ранно предупреждаване на обществеността в случаи на изчезнали и отвлечени деца е направено следното:

Националният механизъм се изгражда по проект” Изграждане на национална система за ранно алармиране за изчезнали деца в България”, финансиран от ЕК по програмата ДАФНЕ III. По този проект са проведени експертни срещи за определяне на критериите, при които ще се задейства системата; определяне начина, вида, съдържанието и формата, в която ще се подава информация към съответните партньори за изчезнали и/или отвлечени деца и данните за евентуалния извършител; определяне на конкретните задължения на партньорите и др. За обмяна на опит са проведени работни посещения в Полша и Румъния. Изготвен е проект за споразумение за сътрудничество за Националната система за ранно алармиране за изчезнали деца в България

Оперативна цел 3: Повишаване на професионалния капацитет на професионалистите, работещи с деца

По дейност 3.3.: Провеждане на обучения на служители на МВР за работа с децата в училище - През 2013 г. Главна дирекция национална полиция започна работа по проект “Подобряване на закрилата на детето и превенция на детската престъпност”, по който през 2014 г. са предвидени обучения на полицейските служители за работа с деца.

В рамките на друг проект “Повишаване на административния капацитет на полицейските служители за превенция на сексуални престъпления срещу деца”, финансиран от ЕК, са проведени 4 семинара и са обучени 155 полицейски служители.

По дейност 3.4. : Провеждане на обучения на инспекторите от Детска педагогическа стая – В Академията на МВР са обучени 32 инспектори от детска педагогическа стая. Курсът на обучение включва:

- придобиване на теоретични знания и практически умения за

прилагане на българските и международните стандарти и добри практики във връзка със спазване правата на децата, жертви на престъпления;

- разпознаване белезите на насилието и проявите му при деца;

- провеждане на специализирано изслушване /интервюиране/ на деца съобразно особеностите на детската психика;

- работа в екип и взаимодействие между представителите на институции при работа в случаи на насилие над деца.

Направление: Превенция на явлението насилие над деца

По дейност 2.2. Реализиране на национална програма „Работа на полицията в училищата“

По Програмата са изнесени 7479 лекции и беседи в 1631 училища в страната. 224 ИДПС и 820 други полицейски служители са провели беседи в 6545 паралелки от 1-ви до 10 клас в общински и държавни училища в страната.

Препоръки: В плановете на училищата трябва да се заложат обучения на педагогическите специалисти за превенция на училищното насилие и агресията.

Необходимо е изготвяне на индивидуализирана програма за работа с деца извършители на насилие и жертви на насилие. Програмата трябва да се осъществява от специализирани мултидисциплинарни екипи при постоянен контакт със семейството и общността с подходящи форми на обучение в училищна среда и извънкласни дейности.

1.1.2. Програми за превенция на насилието сред деца

Все повече държавни институции и неправителствени организации се опитват да създадат програми за превенция на насилието, с оглед неговата разпространеност както в училище, така и в семейството. Прилагането на програми за превенция на насилието се затруднява в училище поради големия брой деца в една паралелка. Насилието в семейството много рядко става достояние на външни хора. Това е едно от престъпленията от латентната престъпност.

Програмите за превенция на насилието над деца включват различни модули и теми. Основната цел на програмите е да научат децата да разпознават насилието и да се научат да се предпазват; да възпитат у децата, учителите и родителите нови начини на решаване на проблемите и конфликтите, без използване на сила и физически наказания.

Програми на министерството на образованието и науката

За справяне с агресията и насилието в училище Министерство на образованието и науката създава през месец август 2011 г. Национална мобилна група за психологическа подкрепа. Нейните членове осъществяват интервенции в кризисни ситуации и подпомагат училищата в създаването на програми от грижи за деца в риск, особено в районите, където няма необходимите специалисти.

Програми на министерство на правосъдието

Основните 3 програми и проекти за превенция на насилието, по които Министерство на правосъдието работи през последните две години са:

- 1. Проект №8** „Комплексна програма за национално насочване на хора, пострадали от насилие“ на Фондация „Асоциация Анимус“;
- 2. Проект №19** „Утвърждаване и прилагане на методика за прилагане на специализирана програма за извършители на домашно насилие и мултидисциплинарно взаимодействие с експерти от различни институции във връзка с прилагането ѝ на сдружение „Асоциация Деметра“;
- 3. Проект №20** „Силни без насилие“ на СНЦ „Самаряни“.

Програми за превенция на насилието на Министерството на вътрешните работи

Превенцията на насилието сред децата от страна на специализирания полицейски служител за работа с деца е неразривно свързана с изграждането на положително отношение на гражданите и в частност на децата към полицейската професия и готовност да се помага на полицията. С тази цел се провежда например ден на отворените врати в полицейските управления, който се организира от ИДПС по места.

Превантивната дейност, извършвана от специализираните полицейски служители за работа с деца, се провежда по съответните проекти и програми на МВР. Служителите работят в училищата по две основни програми:

1. „Детска полицейска академия“, предназначена предимно за учениците в средните училища с цел изграждане на безопасно и отговорно поведение и уважение към закона и институциите.
2. Национална програма „Работа на полицията в училищата“. Тя стартира през 1997 като пилотен проект по българо-британска програма за сътрудничество. Разработени занятия са преведени и адаптирани за българската действителност. Има и някои български разработки. Началото е поставено в две областни дирекции на МВР - Пловдив и Сливен. През учебната 1999 – 2000 г. е приложена в по-голяма част от училищата на територията на ОДМВР Пазарджик, Смолян, Кърджали и Хасково. През 2000 г. със заповед на министъра на вътрешните работи тя става задължителна част от превантивната дейност на полицията в България. Програмата е всеобхватен инструмент за превенция на неприявени деца, включваща цялостен набор от разработки представени в пет основни секции²⁶.

През 2013 г. Главна дирекция „Криминална полиция“ стартира работата по проект „Подобряване закрилата на детето и превенция на детската престъпност“.

²⁶ Методическо пособие за преподавателите по Българо-Британската програма „Работа на полицията с училищата“ София 2001, стр.8

През 2014 година МВР в лицето на ГД "Национална полиция" и ГД "Пожарна безопасност и защита на населението" стана партньор на Държавната агенция за закрила на детето в Националната кампания на тема „Детската безопасност – споделена отговорност и грижа”.

Програми за превенция на насилието на Централната комисия за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните

Основна и водеща дейност на ЦКБППМН и МКБППМН е дейността по превенция на насилието срещу деца и формите на предпазване от рискове. Мероприятията, които се изпълняват от МКБППМН, са свързани с „проучване и откриване на МН и техните семейства, които се нуждаят от помощ и грижа, и мерки за тяхната социална защита, развитие и реализация”²⁷.

Програми за превенция на насилието на Държавна агенция за закрила на детето (ДАЗД)

Държавната агенция за закрила на детето ръководи, координира и контролира осъществяването на държавната политика в областта на закрилата на детето. Председателят на ДАЗД организира разработването и контрола по изпълнението на национални и регионални програми, насочени към намаляване на детската престъпност. Той организира процеса на наблюдение и анализ на държавната политика за закрила на детето. Основен принцип на дейност са превантивните мерки за сигурност и закрила на детето. Те се осъществяват чрез съдействие, подпомагане и извършване на услуги по отношение на деца в риск от изоставяне, както и в подкрепа на семейства (финансова и чрез социални услуги). ДАЗД реализира програми и проекти съвместно с екип от психолози и педагози насочени към децата и превенция на насилието и детската престъпност.

1.2. Дейност на неправителствените организации

Взаимодействието между държавните институции и неправителствените организации е пример за добро сътрудничество в превенцията на насилието сред децата. Неправителствените организации са важна част от системата за превенция на престъпността и насилието. Неправителственият сектор осъществява граждански контрол над различни обществени сфери, които имат отношение към превенцията. Сътрудничеството на държавните институции с неправителствени организации се реализира чрез съвместни проекти и програми в областта на превенцията и популяризирането на ползите от превантивната дейност.

²⁷ Михайлова Д., Местните комисии за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните в системата за превенция В: „Превенция на девиантното поведение на децата“ София 2003, стр.292

УНИЦЕФ България

УНИЦЕФ-България е част от световната организация УНИЦЕФ, създадена през 1946 г. с единодушно решение по време на първото заседание на Общото Събрание. Финансира се изцяло от доброволни дарения. Кампаниите, които провежда УНИЦЕФ-България, са изключително полезни и достъпни за хората, разбираеми и запомнящи се.

Фондация „Асоциация Анимус“

Фондацията е основана от жени, професионалисти в помагащите професии – психолози, психотерапевти, социални работници. Създадена е през 1994 г., през 2001 г. придобива статут на организация в обществена полза, която разработва и изпълнява проекти и програми в подкрепа на хора, които се нуждаят от помощ.

Фондация „Център Надя“

Фондация „Център „Надя““ е създадена през 1995 година. Тя е координатор и изпълнител на проект по създаването на горещата телефонна линия за изчезнали деца 116 000 относно случаи за ранно алармиране и проследяване на сигнали и случаи за отвлечени и изчезнали деца. Проектът се осъществява съвместно с МВР, отдел издирване към Главна дирекция Криминална полиция. С цел превенция са издадени повече от 800 плакати, повече от 1 000 брошури.

Сдружение „Деца и юноши“

Сдружение "Деца и юноши" е обединение между Фондация "Свободна и демократична България", Столична Община, Българския червен кръст и Фондация "Общности 2002". То е създадено през 2002 година в служба на обществото и има задача да улеснява познаването и ползването на гражданските права и задължения на децата, младите хора и семействата в ситуация на риск. Работят по програми за превенция на насилието с деца и юноши от столични училища.

Фондация „Български център за джендър изследвания“

Фондация "Български център за джендър изследвания" БЦДИ е създадена през 1998 г. като независима неправителствена организация. Тя работи в областта на равенството между половете, домашно насилие и антидискриминация и репродуктивните права, като предоставя информация, изготвя изследвания, анализи и проектозаконали, провежда кампании и лобира за законодателни промени, предоставя обучение и консултации за професионалисти и работи в широка мрежа от организации, публични институции и експерти.

Фондация „Пулс“ гр.Перник

Фондация „Позитивни Умения на Личността в Социума“ (П.У.Л.С.) е основана на 07.07.1999 г. и развива дейности в три главни направления:

- Център за рехабилитация и интеграция на пострадали от насилие и/или трафик;

- Инициатива за превенция на насилието;
- Служба за превенция и контрол на разпространението на ХИВ, СПИН и туберкулоза сред употребляещи наркотици и млади хора;

Сдружение „Гаврош“ гр. Варна

Сдружение „Гаврош“ е създадено през 1994 г. в гр. Варна с предмет на дейност: предоставяне на комплексни грижи и услуги на деца и младежи в риск от Варна и региона.

Сдружение „Гаврош“ предоставя спешна и дългосрочна грижа за деца, пострадали от домашно насилие. „Извършва превантивни дейности чрез издаване на информационни материали за насилието“²⁸. Предлага програми за превенция на насилието сред професионалистите.

Фондация „Приложни изследвания и комуникации“

Фондация „ПИК“ започва изграждането на Центъра за безопасен интернет през 2005 г. и пуска в действие българската Гореща - Интернет линия за борба с незаконното и вредно за деца съдържание в интернет²⁹.

„За да подпомогне превенцията на онлайн тормоза, Националният център за безопасен Интернет разработи за учителите методика и „Наръчник за превенция на реално и виртуално насилие“ с 25 модулни урока за 5-12 клас³⁰.

Асоциация „Родители“

Асоциация „Родители“ е учредена на 19 юни 2001 г. като сдружение за осъществяване на общественополезна дейност съгласно Закона за юридическите лица с нестопанска цел. „Асоциация Родители“ осъществява дейности по много направления, от които и:

- Превенция на всички форми на насилие срещу деца;
- Борба с порнографията, хазарта и противообществените прояви при децата.

Съществуват и други неправителствени организации, които имат програми свързани с превенция на насилието, но дейността им е по-чест обект на атаки в сравнение с предишните. Сред тях са:

Национална мрежа за децата - неправителствена организация – мрежа на водещи НПО, работещи в сферата на децата и семействата. Създадена е през 2003 г. като свободен алианс от неправителствени организации, а в 2006 г. придобива статута на неправителствена организация в обществена полза.

Български хелзинкски комитет - основан през 1992 г., независима, неправителствена организация за защита правата на човека: политически, граждански, културни, социални. В последните години БХК редовно

²⁸ Карта на услугите за превенция на домашното насилие и подкрепа на пострадалите в България София 2009, стр. 24

²⁹ <http://web112.net>

³⁰ Наръчник за родители Превенция на реално и виртуално насилие ч.1 София 2011, стр.100

посещава полицейски управления в страната и следи дали се спазват правата на децата, които са задържани в полицията. Освен проверка в полицията експерти от БХК посещават и ДВНМН и също оценяват при какви условия се настаняват децата и колко дълго остават там. Интересуват се дали децата в посочените институции не са били обект на насилие.

Институт за социални дейности и практики - Сдружение „Институт по социални дейности и практики“ е създадено през 2001 г. от специалисти в областта на социалната работа и социалната политика. Институтът съвместно с Академията на МВР провежда обучения на органите на разследването съгласно ЗМВР и инспекторите от Детска педагогическа стая по разработена и утвърдена програма: ”Специализирано изслушване на деца, жертви или в риск от насилие”.

1.3. Взаимодействие между институциите при работа с деца в риск

За по-доброто взаимодействие между институциите в последните години се изгради Координационен механизъм за взаимодействие в случаи на деца, жертви на насилие и за взаимодействие при кризисна интервенция; както и мониторинг и контрол по спазване на правата на децата, жертви на насилие.

1.3.1. Създаване на координационни механизми – цел, задачи и изпълнение

Мерките, които българското правителство взима за преодоляване на трудностите в социалната сфера, касаят и децата в риск – изключително голяма група, включваща и застрашените от изоставяне, и тези, за които има опасност да станат обект на престъпление, и децата с увреждания, и децата на улицата, и децата – жертви на насилие. Работата с деца в риск предполага взаимодействие между различни държавни и обществени органи, което е отразено в съответните нормативни документи. Първият от тези основни документи е „Споразумението за сътрудничество и координиране на работата на териториалните структури на органите за закрила на детето при случаи на деца, жертви на насилие или в риск от насилие и при кризисна интервенция“³¹.

В работата по Координационния механизъм трябва да се включват специализираните полицейски служители, представители на училището, в което учи детето, лекар, служител от общината, представители на съда и прокуратурата и социални работници. Практиката показва друго. През периода от създаването си през март 2010 г. до момента март 2015 година

³¹ Споразумение за сътрудничество и координиране на работата на териториалните структури на органите за закрила на детето при случаи на деца, жертви на насилие или в риск от насилие и при кризисна интервенция.

няма нито един случай в страната, при който да са се събрали представители от всичките институции подписали споразумението.

Социалните работници и специализираните полицейски служители са тези, които работят съвместно при случаи на деца в риск. Сигнали за деца пострадали от насилие или в риск от насилие могат да се подават на телефон 116111. Този телефон (националната гореща телефонна линия за информиране, консултиране и помощ на деца), е открит именно във връзка с прилагане на „Споразумението за сътрудничество и координиране на работата на териториалните структури на органите за закрила на детето при случаи на деца, жертви на насилие или в риск от насилие и при кризисна интервенция”. За по-добра организация и бърза реакция при случай на дете в риск в София е създаден и мобилен екип, който се отзовава на подадените сигнали.

Според координационния механизъм Отделът за закрила на детето е отговорник по случая и трябва да извърши проверка до 24 часа от постъпването на сигнала. Следващата стъпка на отдела е да изпрати доклад, копие от получения сигнал и да насрочи работна среща на екипа.

1.3.2. Ролята на екипната работа при кризисни интервенции

Мултидисциплинарните екипи за работа с деца преживели насилие е нов начин за постигане на по-добри резултати и разрешаване на конфликтни ситуации. Създаването на Координационния механизъм за работа с деца в риск от насилие и при кризисна интервенция цели да се обединят усилията на общината, на лекаря, на доставчика на социалната услуга, на представителя на Министерство на образованието и науката, на съдия или прокурора и на специализирания полицейския служител за работата с деца. За съжаление за пет години не е създадена подобна практика. Според представители на ДАЗД координационният механизъм има пожелателен характер, не задължителен.

Въпреки предприетите кампании случаите на агресивно поведение спрямо деца се увеличават. Отделите за закрила на детето все по-често работят с деца и семейства преживели насилие.

При работата си с деца, преживели насилие, социалният работник среща затруднения при определяне на границата за защита в семейна среда и наличие на риск в семейна среда. Социалните служби реагират когато детето стане обект на насилие. Не винаги се отчита и фактът, че детето като наблюдател на насилието също може да стане агресивно и да придобие този модел на поведение в бъдеще.

Преглед на ситуацията в последните пет години-2010-2015

По данни от работата на отделите за закрила на детето през 2010г. социалните работници от ОЗД са работили с 1155 деца, преживели насилие. Най-много са случаите на пренебрегване – 802. Насилието над деца в семейството е извършено от родителите, в повечето случаи това е бащата. 822 деца, преживели насилие, са използвали социални услуги, предоставени

от 26 неправителствени организации³². Жертви на физическо насилие през 2010 година са били 691 деца. Около 93 % от тези деца живеят в биологичните си семейства, социалните работници са работили с 409 деца жертви на психическо насилие.

През месец май 2015 г. Националният съвет за закрила на детето към Държавната агенция за закрила на детето е реши да бъде разработена и внесена за одобрение в Министерския съвет 5-годишна Национална програма за защита на децата от насилие за периода 2016 - 2020 година.

§2. Дейност на специализирания полицейски служител за работа с деца

Работата с деца в системата на МВР се извършва от специализирани полицейски служители: инспектори от детска педагогическа стая (ИДПС) и инспектори за борба срещу противообществените прояви на малолетни и непълнолетни (ИБППМН), които ръководят ИДПС по места. Според българското законодателство дете под 14 години не носи наказателна отговорност, но може да бъде задържано от органите на МВР. „По отношение на ареста на малолетните правонарушители от полицейските служители се изисква да се спазват допълнителни разпоредби – незабавно да уведомят родителите или настойниците на арестуваното дете, разглеждане без забавяне на въпроса за освобождаването на детето от компетентен орган, по време на ареста детето се държи отделно от задържаните възрастни. Арестуването трябва да е обосновано и да се дължи на твърдение за извършване на нарушение или на действие на компетентен орган. Детето като всеки възрастен трябва да бъде информирано относно основанията на ареста и уведомено за обвиненията срещу него и му бъде дадена информация за неговите права“³³.

2.1. Място на специализирания служител за работа с деца в системата на МВР. Функции и направления на дейност на специализирания служител за работа с деца

Работата с малолетни и непълнолетни лица в Министерството на вътрешните работи се извършва от служители на МВР с педагогически опит и стаж и се определя от Закон за борба срещу противообществените прояви на малолетни и непълнолетни (ЗБППМН), Закона на Министерството на вътрешните работи (ЗМВР) и от правилника за приложението му, Наказателния Кодекс, Наказателно процесуалния кодекс, Семейния кодекс, Закона за закрила на детето, Закона за народното здраве, Закона за народната просвета, от Правилника за детските

³² Петрова Д., И. Миланов, Социалните работници при случаи на домашно насилие. В: www.ssubg.info/.../9_Socialnite_rabotnici_pri_sluchai_na_domashno_nasilie, стр. 4

³³ Симеонов С. Добрата полицейска практика и закрилата на детето в : в „Закрилата на детето и новият век“, София 2001, стр.71

педагогически стаи и от Методическите указания за дейността на инспекторите на Детските педагогически стаи в страната.

ИДПС работят с:

- ❖ деца – жертви или свидетели на престъпления
- ❖ деца извършители на престъпления
- ❖ пълнолетни извършители на престъпления спрямо деца
- ❖ родители

2.2. Дейност по превенция на насилието сред малолетни

Специализираният полицейски служител за работа с деца всекидневно общува с деца жертви и с деца-извършители на прояви на насилие. Важна част от дейността на специализираните служители е превенцията и предотвратяването на престъпления, извършвани от малолетни и непълнолетни. Неотменен партньор на полицейските служители в превенцията на насилието и престъпността е семейството на детето. Задължение на ИДПС е да уведоми незабавно родителя, ако се налага да заведе на отчет дете. При работата с дете извършител на престъпление ИДПС се стреми да разбере причините за извършеното деяние и да доведе до минимум извършване на нова проява.

В последните години се дискутира все по-често, че ЗБППМН не е актуален и трябва да бъде отменен. С влизането в сила на нов закон за противодействие на детската престъпност ще бъдат определени нови правила и служители. В тази връзка предстоят и промени в редица нормативни документи. Според най-новите интерпретации на представители на неправителствените организации не трябва да се говори за контингент от малолетни и непълнолетни, а само за жертви и с тях да работят не полицейски служители, а социални работници.

Във всички страни има полицейски служители, които работят с деца извършители на престъпления и деца жертви на престъпления. Някои от тях са назначени към охранителна полиция в секторите по Превенция – (например в Литва), а други в Криминална полиция (Полша). На някои места служителите са разделени, и тези, които отговарят за превенцията в училищата, не работят в полицейските управления с деца – извършители и жертви на престъпления. Целта на превантивните мерки е децата в риск да не се превръщат в извършители на престъпления.

2.3. Работа с деца – жертви на насилие

Дейността на специализирания полицейски служител за работа с деца има своя специфика. Той се ръководи от принципа за защита на най-добрия интерес на детето, като при деца-жертви на насилие и свидетели на престъпления се предприемат следните действия:

- намаляване максимално броя на разпитите на дете;
- прецизиране и ограничаване на броя на участниците в разпита;
- осигуряване на подходящо помещение (синя стая).

Работата с деца-жертви предполага полицейските служители да изпълняват безпристрастно и спокойно своите ангажименти. За тях е изключително важно да познават добре възможните реакции на жертвите, за да избегнат на свой ред демонстриране на неадекватно поведение. Нормалната реакция включва съчувствие, емпатия и като цяло подкрепящо поведение. Неадекватни реакции като гняв (по отношение на жертвата или извършителя); проекция (когато детето-жертва прилича на собствено дете); безпомощност – т. е. липсата на модел за обгрижване и пренасочване на жертвите създава допълнителен дискомфорт; обърканост, вцепенение и страх поради непознаване на реакциите и поведението на детето; безразличие, формалност и цинизъм, което демотивира за сътрудничество. „Полицейският служител трябва да познава и избягва подобни свои реакции»³⁴. Основни правила при работа с деца-жертви са съпричастност и разбиране, внимателно отношение, правилно и точно зададени въпроси, професионално отношение без неуместни шеги и забележки.

2.4.Работа с деца – извършители на насилие

Работата с деца извършители на насилие е другото голямо направление в работата на инспектора на ДПС. Той трябва да вникне в проблемите на конкретното дете. Не са редки случаите, когато самите извършители са били жертви на насилие в семейството, на улицата или в училище. Не винаги е ясна причината довела до извършване на проявата. Търсейки причината, инспекторът ДПС може да разбере и някои подробности от живота на извършителя на насилие. Много често извършителите на насилие са отпаднали от училище, нямат интереси, привличат ги групи от младежи с криминални прояви. Понякога децата-извършители на насилие са озлобени към приятелите си заради това, че нямат техните възможности и това е причина за конфликт и проява на насилие.

Последните години се наблюдава промяна в отношенията между учениците. Те вече не се карат, а направо посягат на човека срещу тях. Не изразяват гнева и недоволството си по друг начин, освен да се сбият. Не се притесняват открито да се противопоставят на учителите и родителите си. Неуважителното отношение и грубото поведение е свързано с редица проблеми като липса на дисциплина, неуважение към към забрани и правила.

³⁴ Каменова А. Работа на полицейските служители с деца, жертви на сексуална експлоатация В : Сексуалната експлоатация на деца – дейност на полицията за нейното ограничаване, София 2007, стр.178

ТРЕТА ГЛАВА ЕМПИРИЧНО ИЗСЛЕДВАНЕ

§1. Постановка на изследването

Изследването е проведено на база опита на анкетираните, най-пряко свързани с проявата на насилие сред малолетни, особено в училищна среда, и неговата превенция. Това са учениците, учителите и специализираните полицейски служители за работа с деца. Проучванията са проведени в периода 2011-2014 г.

Изследването сред *полицейските служители* е проведено в 14 Областни дирекции на МВР (ОДМВР) – СДВР, ОДМВР – София, Плевен, Ямбол, Кърджали, Сливен, Бургас, Пловдив, Перник, Русе, Хасково, Варна, Монтана, Стара Загора, както и сред служители от сектор „Противодействие на детската престъпност“ към Главна дирекция „Криминална полиция“ в периода септември – октомври 2014 година. Целта на изследването е да проучи трудностите, пред които са изправени полицейските служители в работата си с ученици с агресивно поведение, както и техните мнения и предложения за оптимизиране на превантивната дейност в училище.

Изследването сред *учители* е проведено в четири столични училища в периода април – юни 2013 година. Анкетирани са 90 учители от две основни и две средни общообразователни училища. Целта на изследването е да проучи готовността на учителите да се справят с ученици с агресивно поведение в училищна среда, както и да дадат своите предложения и мнения за оптимизиране на превантивната дейност в училище.

Изследването сред *учениците* е проведено в същите четири столични училища през учебната – 2011-2012 година и учебната 2012-2013 година. Целта на изследването е да покаже доколко децата познават правилата вкъщи и в училище, знаят ли каква е разликата между правила и закони, наясно ли са с последиците от престъпленията.

§2. Резултати от изследването

2.1. Анализ на резултатите от изследването сред полицейските служители

От обхванатите в изследването полицейски служители 1/4 заемат длъжността инспектор за борба срещу противообществените прояви на малолетни и непълнолетни (ИБППМН), а останалите са инспектори от Детска педагогическа стая (ИДПС).

Резултатите от анкетите показват тенденцията, че все по-малък брой млади хора се насочват към тази професия. Процентът на тези под 30 години е много нисък – само 4, 5 %. Половината от участниците са на възраст между 41-50 години. Респондентите на възраст между 31 - 40 години и над 50 години са равен брой по 21, 6%.

Приблизително същото е и съотношението при отговорите на респондентите относно стажа. Работещите по линия „Детска престъпност“ специализирани полицейски служители със стаж до една година са 10,4 %. Около половината от участниците в анкетата имат стаж над 10 години. Една четвърт имат стаж по линия „Детска престъпност“ между 6 и 10 години. Броят мъже и жени сред анкетираните е равен. Характерно за служителите работещи по линия „Детска престъпност“ е, че преминават не само първоначално обучение в Академията на МВР, но също така и допълнителни обучения, свързани с работата им, например курс „Специализирано изслушване на деца жертви на престъпления“ в АМВР, провеждан от служители на Института по психология и ИСДП.

Анкетните карти съдържат 20 въпроса. Те са свързани с дейността на ИДПС и ИБППМН по превенция на насилието сред децата. Част от въпросите са свързани с необходимостта от промяна на действащото законодателство, отнасящо се до с децата. Друга част от въпросите е свързана с една от основните дейности на ИДПС - да провеждат превенция. От общо 134 респонденти, попълнили анкетните карти, само 0,8 % са отговорили, че не провеждат превенция. Прави впечатление, че голяма част от полицейските служители за работа с деца провеждат индивидуална превенция. Индивидуалната превенция се провежда не само с малолетни и непълнолетни лица, но и с техните родители.

Най-често индивидуалната превенция се провежда при срещи с малолетни и непълнолетни в приемните на ИДПС. Там инспекторите провеждат индивидуални беседи и разговори с деца в риск, с ученици склонни към бягства и отпадане от училище, с малолетни и непълнолетни, за които има данни, че могат често попадат в рискови ситуации. Мотивите за провеждане на индивидуална превенция са няколко:

- има възможност да се изгради доверие между полицейския служител и детето;
- да се установят истинските причини за противоправното поведение;
- да се вникне в проблемите на детето и да се помогне за разрешаването им.

Индивидуалната превенция, не е единствената която специализираните полицейски служители за работа с деца провеждат. Фигура № 1 онагледява разпределението на видовете превенция. Тя показва, че 70 % от анкетираните провеждат индивидуална превенция.

Видове превенция

Общата превенция се провежда най-често в училищата, където се изнасят уроци и беседи по Националната програма „Работа на полицията в училищата“. Ранната превенция е най-значимата за малолетните деца с асоциално поведение. Нейното прилагане може да предотврати развитието на криминални прояви на по-късен етап. Необходимо е отделянето на доста време и усилия от страна на инспекторите ДПС за правилното протичане на ранната превенция. За съжаление, специализираните полицейски служители за работа с деца са ангажирани с много дейности, дават дежурства и участват в охрана на спортни мероприятия. Единствено при правилно разпределение на времето, могат да успеят да провеждат превенция.

фигура №2

Време за превенция

Както се вижда от фигурата, едва около 9% от анкетираните посочват, че времето за провеждане на превенция сред малолетните, които проявяват агресия, не им е достатъчно.

Само около 20% от анкетираните са изразили категорично мнение, че времето за превенция им е достатъчно.

От останалите близо 70% посочили уклончив отговор, около 37% твърдят, че по-скоро нямат време за превенция, а около 33 % отговарят, че по-скоро имат достатъчно време за провеждане на превенция сред малолетните, които проявяват агресия. Прави впечатление, че повече от половината от респондентите имат време да провеждат превантивна дейност.

На въпроса дали прилагат активно програмата „Работа на полицията в училищата” и смятат ли, че тя е ефективна (Въпрос №14), половината от анкетираните отговорят „да, в известна степен“, което означава, че те нямат възможност редовно да посещават

Според 5,2% програмата не е ефективна, тъй като е морално остаряла като материали и т. н. Част от полицейските служители не могат да работят по програмата, защото отговарят по няколко линии на дейност. Друга част са на мнение, че програмата е фрагментарна и не е обвързана с цялостната образователна система и възпитателните задачи. Според някои от анкетираните остава въпросът дали и доколко възпитателни са уроците, изнасяни от полицейските служители по програмата. В тази връзка трябва да се отбележи, че темите, които ИДПС изнасят, са съобразени с проблемите на децата в училище и извънучилищна среда, имат възпитателен ефект и са съобразени с възрастта и разбиранията на децата. По-долу в таблицата е показано и процентното съотношение на отговорите, посочени от полицейските служители, за трите най-значими теми, които представят във връзка с превенция на насилието и детската престъпност:

Таблица № 1

Най-значими теми от националната програма „Работа на полицията в училищата”, чрез които подрастващите се обучават да разпознават насилието и как да се предпазват от него

Тема 1: Опасният непознат	50
Тема 2: Безопасно общуване в интернет	17
Тема 3: Наркотиците - как да се предпазим?	27
Тема 4: Агресия и толерантност.	67
Тема 5: Правна култура.	22
Тема 6: Кражби. Последици от престъпленията.	20
Тема 7: Вандализъм. Побойничество	40
Тема 8: Превенция на сексуалната експлоатация сексуално насилие,	30
Тема 9: Лична безопасност, опасни игри	28
Тема 10: Хората, които ни помагат – полицаят	7
отговорили:	118
неотговорили:	16
<i>Забележка: сумата на процентите е по-голяма от 100, защото е даван повече от един отговор</i>	

Обобщавайки резултатите, може да се отбележи, че трите най-значими теми, по които ИДПС провеждат възпитателни занятия в училищата са:

Тема 4: Агресия и толерантност. Тормоз и малтретиране. Как да разпознаем насилието?

Това е темата, която се представя от 56,8% от полицейските служители. Тази тема най-често се изнася с цел намаляване проявите на насилие сред учениците. Това е изключително важна тема за малолетните деца, които все още нямат изградени умения и не знаят как да се справят с агресивните си съученици.

Тема 1: Опасният непознат

Темата е представена от 42,4% от специализираните полицейски служители за работа с деца. Много често при изнасянето на темата пред малолетните ученици, те споделят какво се е случило на техни приятели и дали са постъпили правилно или не. При представянето на урока ИДПС трябва да разясни на децата как трябва да постъпят при случай на инцидент. Да се определи и конкретизира кой точно е опасният непознат. Да се обясни на децата, че непознатият може да се появи на вратата у дома или да позвъни по телефона. Децата трябва да знаят, че е важно да не дават

никаква информация за себе си и за семейството си по телефона или на непознат.

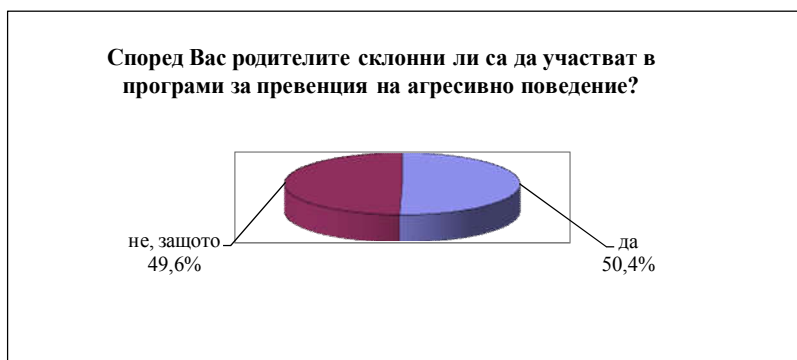
Тема 7: Вандализъм. Побойничество. Спортно хулиганство.

Темата е посочена като значима от 40% от ИДПС. При представянето ѝ на учениците се обясняват какви може да са последствията от една вандалска проява. Запознават се подробно с Указа за борба с дребното хулиганство и санкциите, които той предвижда за нарушителите на обществения ред. Изясняват се понятията „хулиганство“ и „вандализъм“. Целта е да се формира отрицателно отношение към престъпленията хулиганство и унищожаване и повреждане. Темите по Националната програма “Работа на полицията в училищата“ се изнасят съгласно утвърден план-график от Началника на Районното управление. Темите са съобразени с населеното място, с проблемите, които съществуват в общността и с престъпленията, които най-често се извършват.

Важна за превенцията на насилието е работата с родители. В изследването, проведено сред полицейски служители за работа с деца, на въпроса за склонността на родителите към участие в програми за превенция на агресивно поведение има равен брой на отговорилите положително и отрицателно (виж фигура 3)

Фигура 3

Склонност на родителите за участие в програми за превенция

Според полицейските служители, работещи с деца, родителите не искат да участват в програми за превенция на агресивно поведение, защото:

- „не са заинтересовани, не ги считат за нужни и адекватни;
- нямат време и желание;
- липса на самосъзнание;
- липса на време и отсъствие;
- са предубедени, че не са достатъчно ефективни;
- подценяват проблема с агресивното поведение;
- мислят, че нямат нужда;
- голяма част не признават агресивността – своята и на децата си, не желаят да се чувстват отговорни;

- убедени са, че при тях не съществува агресивно поведение;
- омаловажават проблема;
- смятат ги за безсмислени и те до голяма степен са такива, поради липса на капацитет у водещите ги и декларативност от тяхна страна;
- смятат, че децата им не са агресивни и не е техен проблем;
- проявяват безотговорност, нехайство и отказ на някои родители да приемат, че съществува проблем;
- смятат, че техните деца не могат да бъдат насилници;
- няма подходящи програми на територията на общината;
- не са информирани, изпитват срам и страх;
- родителите са делегирали права на институциите;
- винаги се оправдават с липса на време;
- са ангажирани и подценяват проблема;
- не осъзнават сериозността на проблема и ролята си в процеса на въздействие;
- считат, че не може да се случи на тяхното дете, заети са и с други дейности /работа/ и не контактуват с децата си;
- при повечето случаи са ниско образовани, с високо его, не виждат вина във възпитанието си;
- не са достатъчно информирани и смятат, че тези неща, с които ще им губят времето ги знаят;
- програмите не действат;
- не са заинтересовани и се крият зад професионалните си ангажименти;
- винаги считат, че причината за поведението на децата им е извън семейството и други.

Може да се направи извод, че програмите за превенция не са достатъчно известни сред родителите. Родителите не разчитат на професионалистите и не им вярват. Друг проблем, който се откроява е, че родителите нямат време за децата си, нито да говорят с тях, нито да ги изслушват. Прави впечатление, че голяма част от родителите не признават проблема или го омаловажават, както и липсата на желание у тях да се занимават с децата си по какъвто и да е начин.

2.2. Анализ на резултатите от изследванията с учители

Учителската професия отдавна е феминизирана, по-голяма част от практикуващите я са жени. В проведеното изследване по отношение на възрастта, картината е следната: между 20-30 години са едва 3,4 % от респондентите. На възраст между 31-40 години са приблизително 15 % от преподавателите. Останалите близо 80 % от анкетираните са на възраст над 41 години, като 36,4 % от тях са на възраст над 50 години.

Относно стажа на анкетираните учители могат да се направят следните констатации: **42 % имат над 20 години стаж** като учители. **От 11 до 20 години стаж** имат приблизително **41 %** от преподавателите. **От 6 до**

10 години стаж имат **10%** от учителите. Съвсем малка част - **6%** имат трудов стаж до пет години.

Тенденцията, все по-малко млади хора да се насочват към учителската професия, е свързана с многостранността на задълженията и голямата отговорност при практикуването ѝ. Освен преподавателската насоченост, тази професия изисква възпитателни умения и качества за правилна комуникация с подрастващите. Задачата на педагозите се усложнява и от задължението им да реагират адекватно в извънредни ситуации, свързани с проявите на насилие, без да нарушават правата на малолетните. Едно от основните права на децата е правото им на защита от нараняване и малтретиране, както физическо, така и психическо, съгласно чл.19 от Конвенцията за правата на детето на ООН.

Проявите на насилие сред децата в начален курс не са рядкост. Малолетните извършители на прояви на насилие в училище се увеличават. Една от причините за това е слабото или никакво познаване на техните права и задължения. На фигура №4 са показани резултати от мненията на учители по този въпрос.

фигура №4

Степен на познаване правата и задълженията сред децата

Близо **72 %** от анкетираните учители смятат, че децата знаят само отчасти какви са правата и задълженията им въкъщи и в училище. Според около **8%** изобщо не ги познават. Останалите **20%** отговарят категорично, че децата знаят правата и задълженията си.

Незнанието или нежеланието да се научат правата, задълженията и законовите уредби от страна на децата, води до чувството им за относителна безнаказаност за своите постъпки. Това, в съчетание с много други фактори: неподходяща домашна атмосфера, влияние на приятелска

среда, гледане на предавания по медиите, изпълнени с жестокост и т.н., води до прояви на насилие сред подрастващите.

Една от формите на насилие е тормозът в училище. По въпроса за наличието на това явление, мнението на учителите се разделя. 65,5 % от учителите заявяват, че няма тормоз и тормозът не съществува като криминогенен фактор. Другата част от 34,5 % са категорични, че има. Изключително затруднена е работата на преподавателите за справяне с тормоза от факта, че част от колегите им си „затварят очите“ за съществуването му. А него го има и при най-малките, и при големите ученици.

Като примери за тормоз в училище една част от учителите изброяват следните прояви: кражба, побой, прояви на нетърпимост към по-различния, откраднати вещи, решаване проблеми по насилствен начин, тормоз на големи ученици над по-малките, вземане на пари, обиди, агресивни разпри между съученици, пренебрежително отношение към по-слабите и по-кротки деца, подигравки и обиди, заплахи, единични случаи на сбивания.

Друга част от учителите се изказват за тормоза по следните начини:

- ❖ „Бият се, говорят цинизми, псуват се, тероризират скромните и познаещи ученици“;
- ❖ „В класа има тартори, които проявяват насилие над останалите ученици, физическо насилие, обиди, побой, саморазправа, липса на доверие, немотивирано избиване на комплекси и много скука. Бой, ругатни“.

Данните от изследването показват, че физическото насилие, побоя и агресията съпътстват тормоза в училище. Само 22,7% от анкетираните учители, обаче, често са ставали свидетели на тормоз в училище. Над 70 % от учителите споделят, че рядко или много рядко са били свидетели на тормоз, като 44,3 % от тях са се сблъскали с него рядко, а 29,5 % много рядко. Показателен е фактът, че никой не е отговорил, че никога не е ставал свидетел на тормоз. Само 3,4 % от анкетираните са заявили, че много често са ставали свидетели на тормоз.

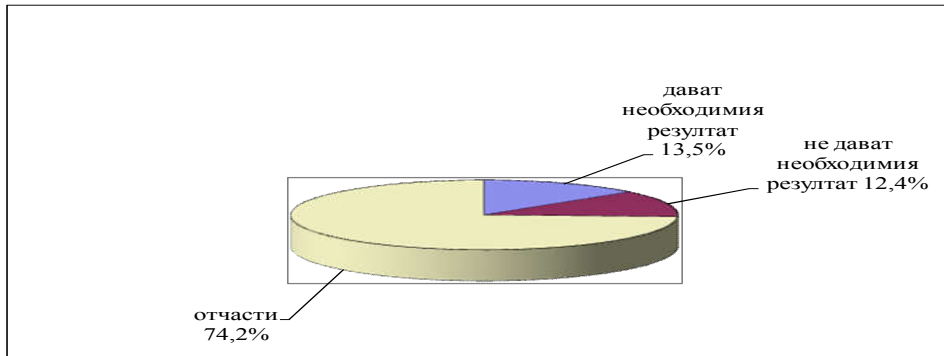
Като една от трудно откриваемите причини за проявите на насилие под формите на тормоз и агресия в училище, се явява неподходящия семеен климат. Насилието в семейството остава скрито за външните погледи. То е подвластно на стереотипната нагласа, че за него не трябва да се говори, защото е срамно. На въпроса, как влияе според учителите преживяното в семейството насилие от детето, върху проява на агресия от негова страна, 20% не могат да преценят, приблизително 45% са отговорили, че влияе много силно, други 30 %, че въздейства умерено, а останалите 5% са на мнение, че се отразява слабо.

За справяне с проблема на проява на насилие в училище съществува инструментариум от възпитателни мерки, които учителят е длъжен да познава и да използва целесъобразно и ефективно. Една от тези мерки е

налагането на наказания на провинилите се ученици. Не винаги обаче те постигат очаквания резултат. Такъв отговор дават над 70 % от преподавателите, което се вижда на фигура № 5.

фигура № 5

Ефективност на наказанията според учителите

Както показва фигурата, близо 75% от анкетираните са отговорили, че ефективността е постигната отчасти. Само 13,5 % смятат, че наказанията дават необходимия резултат. Останалата част от 12,4 % от преподавателите смятат, че наказанията не са ефективни.

За добрия резултат от наказанието важна роля играе начинът, по който то се възприема от учениците. Ето няколко интересни отговора на учители по този въпрос:

Няма промяна в поведението, безразлично им е – 23,3 %

Не приемат сериозно наказанието – 25,6 %

Осъзнават грешката си – 25,6 %

Прави впечатление, че равен брой - около 25 % от анкетираните преподаватели смятат, че учениците осъзнават грешката си, а също така, че учениците не приемат сериозно наказанието. Учудващо е, че 15,6 % от учителите не могат да преценят как реагират учениците на наказанията.

Изключителна роля за справяне с условията, провокиращи насилие, играе личността на самия учител, неговите умения да предположи учениците за намиране на общ език, вникването и съпричастността му към техните проблеми и, не на последно място по важност – отделянето на достатъчно време на различни дейности с такава насоченост. Такива дейности са: овладяване на класа при лоша дисциплина, справяне с агресивни ученици, решаване на спор или инцидент между ученици. Повечето учители наблягат единствено на преките си задължения: преподаване на урок, проверка на домашни работи. Като цяло може да се обобщи, че над 50 % от тях отделят малка част от времето си за овладяване на класа при лоша дисциплина, справяне с агресивни ученици и решаване

на спор или инцидент между ученици. 68,6% от учителите отделят от времето си за преподаване на урока. Според 14% от учителите не отделят много време за изпитване на ученици и за разговори с учениците във връзка с техни проблеми.

Тези данни показват, че изниква необходимост от повишаване на квалификацията на учителите, защото често несправянето със ситуациите на агресия и тормоз произтича от незнанието на педагога как да реагира.

Като най-подходящ начин за повишаване на квалификацията 70 % от анкетираните посочват периодични курсове и семинари, съвместно с други институции, ангажирани с превенцията на противообщественото поведение на учениците. 17% предпочитат дистанционното обучение и самостоятелното обучение и квалификация. 10% от анкетираните предлагат като най-добър начин за повишаване на квалификацията си да имат повече възможности за контакти и съвети с психолога на училището, а не това да става само с предварителна заявка.

Във връзка със зачестилите прояви на насилие в училищата някои неправителствени организации предлагат обучения на учители и организират специализирани курсове по превенция на насилието. По-голямата част от учителите 67,5% заявяват, че имат нужда да участват в курсове по превенция на насилието. Учителите искат да участват в подобни курсове, за да повишат квалификацията си и да могат да реагират адекватно, без да нарушават правата на ученика, да запазят достойнството си и това на детето. Други учители искат да участват в курсове, защото са актуални. Немалка част твърдят, че курсовете са важни, защото броят на агресивните ученици е много голям. Учителите искат да се научат да реагират адекватно в дадени ситуации, защото всеки случай е специфичен, за тях е полезно да научат нещо ново. Друга причина за участие в курсове е да имат модел за поведение и информация. Другите 32,5% не искат да участват, те нямат нужда от обучения.

Фигура № 6 показва съотношението на учителите и участието им в различни видове обучения.

Участие на учителите в обучения

Фигурата показва, че 53,1 % от учителите са посещавали курсове за превенция на агресията в училище; 23,4 % изобщо не са участвали в курсове, в други курсове са участвали 12,5 %, а близо 22 % са посещавали специализирани курсове за поведенчески проблеми, за приобщаване и курс за работа с деца със СОП. 12,5 % от анкетираните са участвали в други курсове - за работа с родители; арт терапии; компютърни умения; интегриране на малцинствата.

Най-често срещаните препоръки за работа при деца **извършители** са разговор с детето и родителите му, помощ от психолог и директор, обсъждане на ситуацията от двете страни на конфликта, преместване в друга паралелка, забележка, беседа с класа, налагане на наказание и уведомяване на родителите. **При деца жертви** – най-подходящи са срещите и разговорите с психолог на училището, разговор с детето и с педагогическия съветник, беседа с класа, информиране на класния ръководител.

Проявите на насилие в училище продължават да се увеличават. Възможността деца със СОП да учат в масови училища допълнително затруднява работата на педагозите. Няма също така и достатъчно ресурсни учители. Изследването показва, както че една част от учителите имат нужда от обучения по превенция на проявите на насилие, така и че има нужда от промяна на законите, свързани с правоприлагането спрямо деца и закрилата на децата. Наказанията, които се налагат в училище, не са ефективни, те не постигат желанния резултат.

2.3. Анализ на резултатите от изследването сред учениците

Изследването е проведено в четири столични училища – три основни училища и едно средно общообразователно училище. За постигане на обективни резултати училищата не са от един район. Две от училищата се

намират в краен квартал на столицата, а другите две училища в центъра на града. Участниците в изследването са 100 ученици от пети до седми клас. За целта на изследването са използвани работни листове, които са подбрани специално за възрастта на учениците. Работните листове са част от инструментариума на българо-британска програма за преодоляване на агресивни прояви в училище „Работа на полицията в училищата“. Целта на програмата е превенция на насилието в и извън училищна среда. При попълването на работните листове се наблюдава интерес и заинтересованост от страна на учениците. Те се притесняваха, че не са сигурни за някои отговори, но не бе допусната групова работа, учениците попълниха работните листове самостоятелно.

Целта на изследването е да установи доколко учениците са запознати с правилата и задълженията си в училище и вкъщи, да покаже и доколко те познават законите, а също така да покаже как биха реагирали при прояви на насилие от страна на техни близки или приятели. Това ще помогне в разработването на нови теми и за актуализиране на програмата „Работа на полицията в училищата“. Актуализирането на програмата ще се осъществи чрез средства по проект от Българо-швейцарската програма за сътрудничество и ще се изпълнява от Главна дирекция „Национална полиция“, сектор „Детска престъпност“.

Работен лист №1 Последници от престъпленията:

Познаването на правилата и спазването им ще доведе намаляване на броя на проявите на насилие сред учениците. Самият факт, че учениците реагират и не одобряват поведението на своите съученици говори, че те осъзнават, че проявите на насилие не са нещо нормално и не трябва да се толерират. Децата знаят какви са правилата, но не винаги ги спазват. Използването на работен лист №1 цели да се изостри вниманието на децата на проявите, които нарушават реда в училище и у дома, да запомнят, че шофирането след употреба на алкохол е нарушение и не трябва да се допуска, да знаят, че кражбите не са забавление и не са повод за гордост.

Работен лист №2 Последници от престъпленията:

Много деца до 14 години се чувстват безнаказани, каквито и прояви да извършват. Това се отнася и за извършителите на прояви на насилие. Идеята да се използва този работен лист е да се провери дали децата са наясно какво се случва след като се извърши нарушение или противообществена проява. Провокира се разговор и се води дискусия сред учениците. Важно е да се отбележи, че много голяма част от тях не са запознати с устройството и действието на държавните институции. Работата по материалите от своя страна послужи като предупреждение и превенция за извършване на противообществени прояви. В хода на работата се задаваха много въпроси: например за какви прояви се налага да се уведоми полицията.

На учениците им беше обяснено, че всички прояви на насилие в училище също са повод да бъде заведена преписка в полицията.

Работен лист „Кражби от магазините”

С него се цели насочване на децата към правилно поведение. Разяснява им се, че кражбата е престъпление и се запознават с текстове от НК, свързани с престъплението кражба. Обръща се внимание на ролята на съучастниците и помощниците при извършването на кражбата, коментира се, че съучастниците и помощниците също носят вина за извършеното деяние. От изследването, проведено сред учениците може да се направи заключението, че в основни линии подрастващите са запознати с основните правила на поведение и закони, сферите на тяхното прилагане и хората и институциите, които ги създават и следят за тяхното изпълнение. Необходимо е още да се работи за по-детайлно разбиране на отговорностите, които носи всеки от тях в различни ситуации.

За целите на изследването децата попълват работни листове по различна тематика:

Работен лист №1 „Последици от престъпленията“ включва въпроси по информираността на децата за правилата вкъщи и правилата в училище. Установено е, че учениците много добре познават правилата, които са валидни за училище и за вкъщи, въпреки че не ги изпълняват и им е по-лесно да ги пренебрегват. Интересното е, че при попълване на работния лист децата изказват своето недоволство от агресивността на техен съученик и не одобряват поведението му; настояват да бъде преместен в друго училище, защото тормози всички ученици.

При **Работен лист № 2** “Последици от престъпленията“ децата трябва да попълнят празните места в текст, като са им зададени ключови думи – например: „учителите, народните представители”. На въпроса, кой създава правилата в училище, децата единодушно отговарят, че това са учителите. Другият въпрос, на който децата отговарят вярно и единодушно, е на каква възраст децата започват да носят наказателна отговорност в България.

Много голяма част от децата научават разликата между малолетните и непълнолетните именно от инспекторите. Въпросът за наказателната отговорност е изключително важен. Полицейските служители за работа с деца споделиха, че според една част от малолетните ученици наказателна отговорност се носи след навършване на 16 или 18 годишна възраст. Има и училища в страната, където лекциите на ИДПС са единственият достъп до информацията относно функционирането на полицията и за нейните отговорности пред обществото.

При работата по **Работен лист №1** „Последици от престъпленията“ учениците трябва да разпределят посочените твърдения в три групи:

- правила установени в дома им;
- правила, които трябва да спазват в училище;

- част от Закона за движение по пътищата, валиден за ползващите националната пътна система.

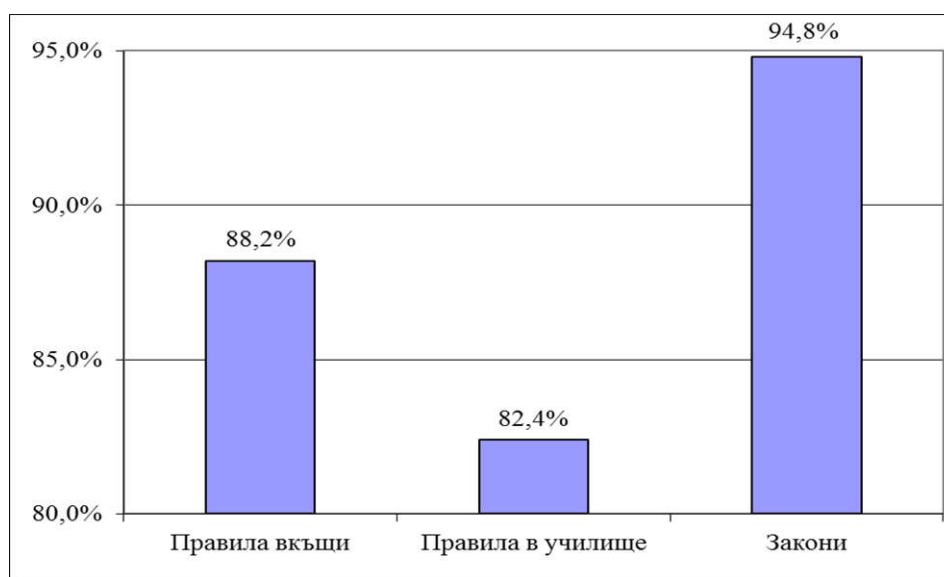
На учениците е разяснено, че е възможно някои от изброените правила да попаднат в повече от една секция/група/таблица.

В работния лист са зададени няколко правила и цитати от закони, а учениците трябва да ги разпределят според своите знания. Учениците трябва да разпределят тези правила в три таблици/ групи. Първата група са правила вкъщи, втората са правила в училища, третата група са закони. Част от тези цитати са от закона за движение по пътищата, други от Наказателния кодекс. Правилата са представени по достъпен начин и са на разбираем за децата между 11-15 години език.

Най-бързо децата се ориентираха какви са правилата в дома им. Какво точно се изисква от тях в училище ги затрудни малко повече, но трябва да се отбележи, че някои от правилата вкъщи и в училище се припокриваха, например: „Не драскайте по стените! Не крещете! Не чупете прозорци! Не хвърляйте камъни!“ Точно за тези твърдения децата питаха могат ли да се поставят в две групи – като правила вкъщи и правила в училище. Като правила, важащи и за закона за движение по пътищата и за наказателния кодекс могат да бъдат определени следните твърдения: „Не взимайте неща, които не са ваша собственост! Не карайте мотопеди по тротоара!“ Степента на познаване на правилата и законите е показана на фигура №7.

фигура №7

Степен на познаване на правила и закони

Отчитайки резултатите от Работен лист №1, се установи, че 88% от учениците знаят какви са правилата в дома им и в училището. Единственото затруднение при работата бе, че не можеха точно да определят законите, които трябва да се спазват в България. Около 30% от учениците са изпуснали да отбележат някои правила. Най-често пропуснати правила са: „Не притичвайте през улиците! И не карайте мотопеди по тротоара!“ Няма допуснати грешки при определяне на другите правила: например при шофиране: децата единодушно заявяват, че не трябва да се шофира, когато е употребен алкохол – това е правило, което всички знаят. Точното разграничение и определение на правилата вкъщи и правилата в училище са направили 80% от учениците, които са категорични, че и в дома си, и в училище не трябва да крещат, да драскат по стените, да чупят прозорци и да хвърлят камъни.

Известни затруднения бяха забелязани от учениците при попълването на Работен лист № 2 „Последици от престъпленията“. Около 50% от тях изпитват затруднения при работата, въпреки че им беше разяснено подробно как точно да се справят. На празни места в текста трябва да бъдат поставени следните думи на правилното място в текста, така че да се получи цялостен текст: арестува, закони, наказвани, учителите, нарушителите, престъпления, полицията, задължение, народните представители, съда, затвор, 14, правилата. Децата знаят значението на тези думи, но въпреки това те изпитват затруднения и се налагат допълнителни разяснения. Трудността идва не от непознаване на думите, а от незнание кой за какво отговаря в държавата. Единственото сигурно нещо за попълващите работните листове, е че учителите са тези, които създават правилата в училище.

При Работен лист №2 40% от учениците отговарят вярно. Много малка част от анкетираните са наясно каква е ролята на полицията в обществото. Ролята на съда също не е ясна на голяма част. На полицията се отрежда място и на законотворец, и на съд. Около 20% от децата смятат, че полицията създава законите.

Изводите от този работен лист са, че децата като цяло не са наясно с ролята, които съдят, полицията и Народното събрание имат за държавното управление. Не са наясно, че ролята на полицията е да осигури охрана на обществения ред и изпълнение на законите, които народните представители приемат в Народното събрание.

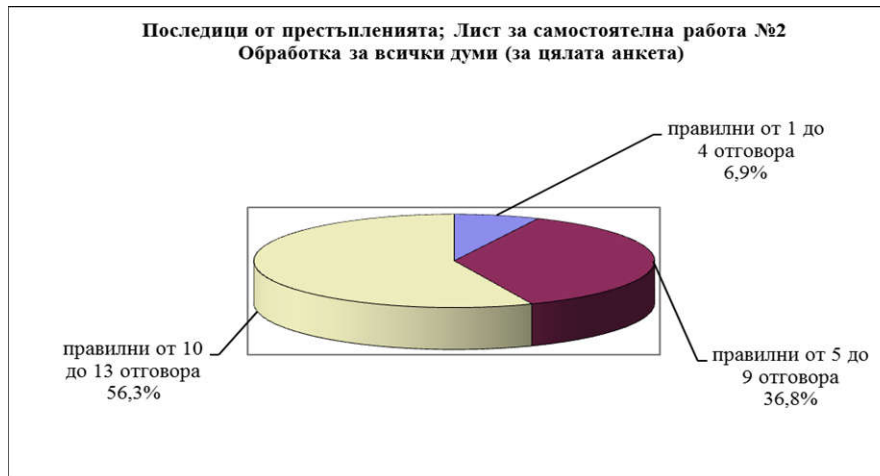
От анкетата личи, че 70 % от децата са запознати със своите права и задължения. Знаят, че могат да бъдат наказани, ако нарушат правилата, че носят наказателна отговорност след като навършат 14 години.

При отчитане на данните от Работен лист № 2 “Последици от престъпленията“ е установено, че учениците не познават правата и задълженията си. Непознаването на основни права и задължения може да бъде изтълкувано като пропуск в общата култура на учениците и/или

липса на заинтересованост от тяхна страна. Очакването от изследването бе свързано с по-добро познаване на общите правила и задължения на всички членове на обществото.

Фигура № 8

Последици от престъпленията

От резултатите става ясно, че 54,9% от учениците, с които работих, знаят каква е ролята на съда в Република България. Те са наясно какво се случва, когато не се спазват законите и какво предстои на нарушителите. Почти 100% са отговорили вярно на въпроса на колко години хората са наказателно отговорни. 84,6 % от учениците знаят кой създава законите в България. Не всички от децата са наясно обаче с ролята на полицията. Учудващ е и друг факт: децата не знаят, че полицията не създава закони, а само ги изпълнява. Според тях полицията наказва нарушителите, а това всъщност е работа на съда.

При работата с Работен лист за кражби от магазина се проверява способността на учениците да преценят как трябва да се постъпи в различни ситуации и се вижда тяхното отношение към техни приятели, изпаднали в критична ситуация при опит да откраднат чужда вещ или извършили кражба.

В Работен лист „Кражби от магазин“ са зададени 12 въпроса относно мнението и реакцията на децата в случай, че техен приятел е заловен да краде. Учениците трябва да дадат своето мнение дали приемат определени твърдения или не. Децата отговаряха с лекота и затруднения не бяха отбелязани. Отговорите са точни и категорични. Малък процент от анкетните карти не са попълнени или са невалидни. Ситуацията, над която анкетираният трябва да разсъждават, е „Ваш приятел е заловен при кражба от магазин“. Следват мнения, с които децата могат да се съгласят или да отрекат. Тези мнения са зададени от авторите на анкетата.

Учениците не одобряват кражбата 70% от децата са съгласни с твърдението „Беше глупаво от негова страна да краде от магазин“. 80%. от

анкетирани, са отговорили, че не са съгласни с твърдението, „Краденото на вещи от магазин не е престъпление, а само забавление и никому не вреди“ Различни отговори са дадени и на мнението „Ако той беше мой приятел, аз никога повече не бих му вярвал“ 60 % от учениците са съгласни, 40 % не са съгласни.

При работата по тези материали децата са дали различни мнения. 87% от учениците смятат, че кражбата от магазин може да се отрази върху целия живот на човека. 90,3 % са убедени, че кражбата от магазин не е забавление, а престъпление. В своите представи децата са сигурни, че щом си откраднал, трябва да бъдеш изправен веднага пред съда. Те не отчитат, че става въпрос за техен връстник на 10-12 години, който за първи път може да се е увлякъл и да е извършил кражба. Само 34% от анкетирани смятат, че не е необходимо веднага да се изправи пред съд извършителят на кражба. Що се отнася до твърдението: „Той имаше лош късмет и го хванаха“ разпределението между съгласни и несъгласни е наполовина – по 50%.

От изследването, проведено сред учениците може да се направи заключението, че в основни линии подрастващите са запознати с основните правила на поведение и закони, сферите на тяхното прилагане и хората и институциите, които ги създават и следят за тяхното изпълнение. Необходимо е още да се работи за по-детайлно разбиране на отговорностите, които носи всеки от тях в различни ситуации.

2.4. Съпоставителен анализ на изследванията проведени сред ученици, учители и полицейски служители.

Анализът на данните от трите изследвания дава възможност да се направят следните констатации:

По признака възраст и пол на респондентите се вижда следното: От проведеното проучване сред полицейските служители прави впечатление, че повече от 70% от анкетирани са на възраст над 41 години. Същото може да се каже и за учителите. Причина за по-малкия брой млади хора може да е това, че определена част от новоназначените служители и учители не издържат дълго време на натовареността и напускат работата с деца, а доста голям брой специалисти, завършили образованието си, изобщо не желаят да работят в сфери, свързани с подрастващите. Прави впечатление, че при полицейските служители мъжете и жените са равен брой, докато при учителите жените са повече. При учениците преобладаващата част бяха момчетата.

При работата и трите групи отговарят с желание и без затруднения на въпросите в анкетите. Характерно и за трите проучвания е, че и полицейските служители и учителите, и учениците имат нужда от допълнително обучение. Учениците се нуждаят от обучение в социални умения. Учителите предпочитат да посещават обучения и семинари за справяне с деца с асоциално поведение и извършители на прояви на

насилие в училище. Специализираните полицейски служители за работа с деца имат нужда от обучения свързани с работата им с деца-жертви и свидетели на насилие при провеждане на разпит в специално помещение „синя стая“. За учениците са полезни обучения и тренинги за справяне с агресивни съученици и овладяване на техники за самоконтрол, социални умения. Имат се предвид 3 основни групи умения – наблюдение; изясняване, реакция.

Трябва да се отчете и голямата натовареност на учителите и специализираните полицейски служители за работа с деца при работата им с деца-жертви на престъпления и деца-извършители на престъпления. Учителите споделят, че отделят голяма част от времето си за подобряване на дисциплината и за справяне с прояви на насилие след учениците в клас. Както показват резултатите от изследването, близо 70% от ИДПС провеждат индивидуална превенция. Специализираните полицейски служители срещат трудности поради липса на време и на материали.

Работата с родители е изключително важна за постигане на по-добри резултати при превенцията на насилието сред децата, за разкриване на престъпления и предотвратяване на извършването на противообществени прояви. Но често липсва желание за съдействие от страна на родителите, които не искат, по ред причини, да потърсят помощ или да признаят, че се нуждаят от такава, което води до затруднение на полицейските служители. Друга обща трудност, която срещат и учителите, и полицейските служители, е ненавременната информираност за наболели проблеми. Те споделят, че сигналите за дете в риск не идват навреме при тях. По този начин не могат да извършват ранна превенция.

Добър опит е Координационният механизъм за работа с деца в риск от насилие и при кризисна интервенция, подписан през месец март 2010 година.

Интерес представлява и темата за наказанията спрямо деца, които извършват противообществени прояви, прояви на насилие и престъпления. Наказанията, които налага педагогическият съвет не винаги са ефективни. Според 74% от учителите наложените наказания само отчасти постигат очаквания резултат. Учениците са много критични към проявите на агресия към своите съученици.

Съпоставката на резултатите от изследванията показва, че и учителите, и специализираните полицейски служители, и родителите срещат трудности при превенция на насилието, свързани с липсата на достатъчно информираност по въпроса. Друг проблем е невъзможността или нежеланието да се индикира проблема и да му се обърне необходимото внимание за неговото решаване.

2.5. Изводи и обобщение

Прилагането на превантивни мерки спрямо проявите на насилие в училищна среда е най-сигурният начин за намаляване на агресията и насилието в училище.

Често учениците, претърпели насилие в семейството или в училище, не споделят за проблема. Затова от изключителна важност са професионалната подготовка и личностните качества на инспектора в ДПС, който пряко се сблъсква с разнообразните проблеми на децата, претърпели или извършили насилие. Инспекторът трябва да е педагог и да притежава психологически познания и умения, за да успява да намери общ език с разстроено или агресивно дете. От голямо значение е умението му за комуникация, което да му помага за адекватно реагиране и вземане на правилното решение при всяка една ситуация, в различните сфери на проявление на насилието.

Социалните и педагогическите измерения в дейността на специализираните полицейски служители за работа с деца могат да се определят по следния начин:

- защитават правата, живота и здравето на малолетните и непълнолетните
- отговарят да не бъде упражнявано физическо, психическо, морално и други видове насилие по отношение на доведените и задържаните в подразделенията на полицията малолетни и непълнолетни;
- поддържат връзка както с ръководствата на училищата, така и с педагогическите съветници и педагози от училищата от обслужваната от тях територия;
- участват в дейността на МКБППМН
- предоставят спешната мярка полицейска закрила

Изключително важна за превенцията на насилието сред децата в училище е навременната превенция. Работата по превенция трябва да започне още в ранна детска възраст. Изключително важна е ролята на родителите, учителите и специализираните полицейски служители. Техните личностни качества и професионални умения за работа с детето могат да пресекат още в зародиш много постъпки с нежелателни последици. От направеното емпирично изследване могат да се направят следните 3 основни извода:

- Все още недостатъчна е подготовката на учителите и специализираните полицейски служители за работа с деца, по отношение на уменията за ранна превенция на насилието;

- Прекалената служебна натовареност сериозно затруднява спокойната и обстойна индивидуална работа с деца, извършили или претърпяли насилие;
- Липсата на достатъчен синхрон в работата на учители, родители и полицейски служители не позволява да се създаде всеобхватно действащ начин за справяне с проблемите на насилието.
в допълнителните материали могат да се използват и с

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дискутирането на темата за насилието сред децата е провокирано от нарасналото напрежение, което е израз на натрупалите се нерешени проблеми в обществото ни, в училището, в семейството. Все повече възрастови групи са обхванати от неговото въздействие, в това число и децата под 14 години. Оттук следва необходимостта от незабавни и ефективни мерки за превенция на това явление. Необходимо е да се обърне внимание на взаимоотношенията сред различните поколения и да се изградят хуманни отношения между тях.

Причините за ескалирането на насилието са многостранни и обхващат най-разнообразни фактори. Това могат да бъдат лошите взаимоотношения и проявите на агресия в семейството, в училище, гледането на неподходящи предавания по медиите, както и определени личностни и психологически фактори.

За правилното решение на въпроса за справяне с насилието сред малолетни отговорност носят родители, учители, специализирани полицейски служители, както и цялата общественост.

Сред органите от държавната система за превенция на престъпността в България, МВР заема централно място. Това е така, защото, МВР осъществява дейности, насочени към защита на правата и свободите на гражданите, националната сигурност и обществения ред. Превенцията на престъпността е една от водещите сред тях.

С помощта на анализа на: научната литература; теоретичен анализ дейността по превенция на насилието сред деца от страна на официалните институции и неправителствените организации; проучвания сред деца, учители, полицейски служители и експерти относно проявите на насилие сред децата, особено в училищна среда, е постигнато решение на основните задачи на дисертационния труд.

С помощта на изследванията беше доказана необходимостта от следните мерки:

- да се унифицират и координират как дейностите на различните институции и неправителствени организации за работа с деца, с цел постигане на по-добри резултати по превенция на насилието;

- да се работи за по-добра синхронизация в усилията на полиция, училище и семейство за успешна превенция на насилието сред малолетни, това включва системна работа с родителите

- да се освободи специализирания полицейски служител за работа с деца от несвойствени, административни дейности, за да може по-пълноценно да работи за превенция на насилието сред подрастващите.

Проведеното дисертационно изследване показва, че специализираният полицейски служител за работа с деца няма достатъчно време и материали за превенция, ангажиран е с несвойствени задачи, но все пак провежда индивидуална, ранна и обща превенция с малолетните и непълнолетните деца. Особено важна е ранната превенция за малолетните лица, тя спомага за тяхното осъзнаване и създаване на условия за неповтаряемост на деянията. За съжаление от проведеното изследване се установи, че специализираният полицейски служител за работа с деца няма възможност и време да провежда ранна превенция. Най-често провежданата превенция от полицейските служители е индивидуалната – 69,2 %. 30% от анкетиранияте провеждат обща, а 29,3 % ранна. Ранната превенция включва работа с дете в риск, преди да е станало обект на детска педагогическа стая. Индивидуалната превенция в повечето случаи е след извършена проява.

За намаляване проявите на насилие основно значение има и изясняването на причините и проблемите довели до инцидента. В тази връзка изключително важна е работата с родителите, както от страна на специализираните полицейски служители, така и от страна на училището. Родителите трябва да се ангажират и запознаят с проблемите на собственото си дете.

Не е постигнато достатъчно по отношение работата по превенция на насилието и в училище, и в семейството. Често родители, учители си затварят очите за този проблем по най-различни причини – срам, страх да не се урони авторитета на училището, ако се разчуе за наличие на агресия и др.

На фона на всичко това, е от голяма важност да се постигне яснота по въпроса за превенция на насилието и той да бъде поставен на полагаемото му се по приоритет място. Информацията, с която разполагаме винаги може да бъде полезна. Много автори показват какъв е начина за организиране на различните превантивни мероприятия по отношение на престъпността и каква е необходимата информационна база. Информационното обезпечаване на превантивната дейност включва на първо място информацията, която постъпва за нивото, интензивността и структурата на престъпността, за криминогенните фактори, които влияят на извършването на престъпления както от лица от криминалния контингент, така и от деца.

Изолираните действия на институциите не постигат желанния ефект за намаляване насилието сред децата. Единствено екипната работа и съвместните усилия на професионалистите работещи с деца могат да доведат до намаляване проявите на насилие сред малолетните и непълнолетните лица, като и до намаляване на противоправните деяния извършвани от деца. При работата си с деца преживели насилие ИДПС трябва да подхождат внимателно към детето и да го подготвят за разпита. Създаването на щадящ разпит в България ще създаде условия за по-бързо и безболезнено участие на децата-жертви и свидетели на престъпления в наказателното производство. Най-важните превантивни мерки са както срещите с децата и разговорите за последствията от насилието, така и начините чрез които да се предпазят от прояви на насилие от връстниците си, от познати и от непознати.

Проведеното дисертационно изследване показва, че специализираният полицейски служител за работа с деца няма достатъчно време и материали за превенция, ангажиран е с несвойствени задачи, но все пак провежда индивидуална, ранна и обща превенция с малолетните и непълнолетните деца.

Едновременно с дейността на специализирания полицейски служител за работа с деца, от особена важност е ролята на училището и семейната среда. Всички усилия на ИДПС не биха имали успех ако не се обърне внимание на синхронизацията и обединяването на силите на хората, работещи с подрастващите. Единствено координацията на дейностите за превенция на насилието на всички институции биха дали положителен резултат. Насочването към създаване на условия, в които няма място за насилие е верният път към превенцията. Защото е много по-лесно да се запази детето от негативни влияния, отколкото после то да се превъзпитава, за да се изличат раните, останали от извършеното или претърпяно насилие. Именно в това се заключава същността на превенцията, в предугаждане и предотвратяване на нежелани явления и всеки от нас трябва да заеме отговорното си място в тази дейност. Работата на специализирания полицейски служител за работа с деца с родителите и ранната превенция са от основно значение за постигане на добри резултати за намаляване на проявите на насилие в семейството и в училището. Ангажираността на учителите и целия персонал в учебното заведение, също може да спомогне за ограничаване на насилието сред малолетните. Личният професионален опит и уменията на специализирания полицейски служител за работа с деца за провеждане на индивидуална и обща превенция също са от значение за намаляване проявите на насилие сред малолетните.

Основни научни и приложни приноси на дисертационния труд:

1. Направен е пълен анализ на дейността на специализирания полицейски служител за работа с деца по превенция на насилието сред малолетни.
2. Направен е анализ на видовете превенция и прилагането ѝ от полицейските служители. В резултат на това са предложени превантивни мерки за малолетни ученици, които да послужат за намаляване проявите на насилие.
3. Доказано е, че единствено чрез взаимодействието между специализираните полицейски служители за работа с деца, семейството, училището и другите институции работещи с деца може да се постигне създаване на защитена и сигурна среда за малолетните деца. Анализирани са различните аспекти на дейността в тази насока по Координационния механизъм при работа с деца жертви на насилие и в риск от насилие (в качеството му на стратегически документ).
4. Изработен е инструментариум (методическо пособие), който да послужи на специализираните полицейски служители за работа с деца за намаляване, разпознаване и справяне с проявите на насилие сред малолетните ученици.

Публикации по темата на дисертационния труд

1. Ролята на наказанията в превенция на насилието Сборник от годишна университетска научна конференция на НВУ „Васил Левски”, стр. 113- 123, Велико Търново 2010г..

2. Взаимодействие между институциите при работа с деца в риск”, публ.в Сборник на Бургаски Свободен Университет, Международна конференция Взаимодействието теория практика: „Ключови проблеми и решения“, том четвърти, стр.415-424, Бургас 2011г.

3. Агресивни форми на общуване сред учениците Сборник научни трудове от Юбилейната научна конференция по повод 10 години от създаването на НВУ „Васил Левски“ – том 1 стр. 210 -217, Велико Търново 2012г.

4. Отпадането от училище като социално – педагогически проблем“ Годишник Наука – образование – изкуство том 6, част първа, стр.120-127, Благоевград 2012г.

5. Ролята на превенцията за намаляване насилието в училище – Сборник от Научна конференция с международно участие – „Знанието – традиции, иновации и перспективи“ том 1, стр.450-453 БСУ Бургас - 2013

6. Статия на тема:“Превенция на насилието сред ученици от пети и шести клас“ – Сборник от Научна конференция с международно участие – „Знанието – традиции, иновации и перспективи“ том 1, стр.454-457 БСУ Бургас - 2013

7. Работа с малолетни и непълнолетни в полицията – Сборник от Научна конференция с международно участие – „Знанието – традиции, иновации и перспективи“ том 1, стр.458-463 БСУ Бургас – 2013

8. Подходи за справяне с проявите на насилие в начален курс – Годишник на ШУ“Епископ Константин Преславски“, том XVII D, Педагогически Факултет,стр.118-122, Шумен, 2013

9. Социална работа с деца, преживели насилие – Детето във фокуса на педагогическото взаимодействие и социалната работа - Сборник с доклади от Конференция с международно участие 23-24 ноември 2012 г., организирана от Факултета по педагогика на СУ „Св. Климент Охридски“, стр.696-704 , София, 2013

10. Свободното време на малолетните правонарушители – перспективи и противоречия Сборник с доклади „Професионална подготовка на бъдещия учител за възпитателна работа” ЮЗУ “Неофит Рилски” Благоевград Факултет по педагогика стр. 159-168, София, 2014